

ECRI ATASKAITA APIE LIETUVĄ

(Šeštasis stebėsenos etapas)

Patvirtinta 2024 m. liepos 2 d.

Paskelbta 2024 m. spalio 23 d

European Commission
against Racism and Intolerance

ECRI
Commission européenne
contre le racisme et l'intolérance

COUNCIL OF EUROPE

Šis dokumentas yra vertimas į lietuvių kalbą. Iškilus abejonėms, reikia remtis šio dokumento originalu anglų ir prancūzų kalbomis.

TURINYS

IŽANGA	4
SANTRAUKA	5
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	7
I. VEIKSMINGA LYGYBĖ IR GALIMYBĖ NAUDOTIS TEISĖMIS.	7
A. LYGYBĖS INSTITUCIJOS	7
B. ĮTRAUKUSIS UGDYMAS.....	8
C. NETEISĖTAI ESANTYS MIGRANTAI.....	9
D. LGBTI LYGYBĖ	9
II. NEAPYKANTOS KALBOS IR NEAPYKANTOS MOTYVUOTAS SMURTAS.	12
A. NEAPYKANTOS KALBA	12
B. NEAPYKANTOS MOTYVUOTAS SMURTAS.....	16
III. INTEGRACIJA IR ĮTRAUKTIS	17
A. ROMA.....	17
B. ETNINIAI RUSAI	20
C. PABĖGĖLIAI IR PAPILDOMOS APSAUGOS GAVĖJAI.....	20
D. UKRAINIEČIAI, PERKELTI DĖL RUSIJOS KARO PRIEŠ UKRAINĄ	22
IV. KONKREČIOS TEMOS LIETUVA	23
JEHOVOS LIUDYTOJŲ PADĖTIS.....	23
TARPINĖS REKOMENDACIJOS DĖL TOLESNIŲ VEIKSMŲ	23
REKOMENDACIJŲ SĄRAŠAS	25
BIBLIOGRAFIJA	27
PRIEDAS: VYRIAUSYBĖS POŽIŪRIS	29

Europos Tarybos įsteigta Europos komisija prieš rasizmą ir netoleranciją (ECRI) yra nepriklausoma žmogaus teisių stebėsenos institucija, kuri sprendžia klausimus, susijusius su kova su rasizmu, diskriminacija (dėl rasės, etninės ir (arba) tautinės kilmės, odos spalvos, pilietybės, religijos, kalbos, seksualinės orientacijos ir lytinės tapatybės), ksenofobija, antisemitizmu ir netolerancija. Ją sudaro nepriklausomi ir nešališki nariai, skiriami atsižvelgiant į jų moralinę kompetenciją ir pripažintą patirtį kovojant su rasizmu, ksenofobija, antisemitizmu ir netolerancija.

Vykdydama savo įstatuose numatytą veiklą, ECRI atlieka šalių stebėseną, kurios metu nagrinėja rasizmo ir netolerancijos situaciją kiekvienoje Europos Tarybos valstybėje narėje ir rengia pasiūlymus bei rekomendacijas, kaip spręsti nustatytas problemas.

ECRI šalių stebėseną visose valstybėse narėse vykdoma vienodai. Darbas vyksta 5- metų etapais. Pirmojo etapo ataskaitos buvo parengtos 1998 m. pabaigoje, antrojo - 2002 m. pabaigoje, trečiojo - 2007 m. pabaigoje, ketvirtojo - 2014 m. pradžioje, o penktojo - 2019 m. pabaigoje. Šeštojo stebėsenos etapo ataskaitos pradėtos rengti 2018 m. pabaigoje.

Ataskaitų rengimo metodai apima dokumentų analizę, apsilankymą atitinkamoje šalyje ir konfidencialų dialogą su nacionalinėmis valdžios institucijomis.

ECRI ataskaitos nėra apklausų ar liudijimų rezultatas. Tai analizės, pagrįstos iš įvairių šaltinių surinkta informacija. Dokumentiniai tyrimai grindžiami daugeliu nacionalinių ir tarptautinių rašytinių šaltinių. Apsilankymas vietoje suteikia galimybę susitikti tiesiogiai su susijusiomis šalimis (tiek vyriausybinėmis, tiek nevyriausybinėmis) siekiant surinkti išsamią informaciją. Konfidencialaus dialogo su nacionalinėmis valdžios institucijomis procesas suteikia joms galimybę, jei jos mano, kad tai būtina, pateikti pastabas dėl ataskaitos projekto, siekiant ištaisyti visas galimas faktines klaidas, kurios gali būti padarytos ataskaitoje. Pasibaigus dialogui, nacionalinės valdžios institucijos, jei pageidauja, gali prašyti, kad jų nuomonė būtų pridėta prie galutinės ECRI ataskaitos.

Šeštojo stebėsenos etapo šalių ataskaitose daugiausia dėmesio skiriama trimis visoms valstybėms narėms bendroms temoms: 1) veiksmingai lygybei ir galimybei naudotis teisėmis, 2) neapykantos kalbai ir neapykantos motyvuotam smurtui ir 3) integracijai ir įtraukčiai, taip pat kelioms kiekvienai iš jų būdingoms temoms.

Šeštojo stebėsenos etapo metu vėl prašoma pirmenybę teikti dviejų konkrečių rekomendacijų, pasirinktų iš ataskaitoje pateiktų, įgyvendinimui. Ne vėliau kaip po dvejų metų nuo šios ataskaitos paskelbimo ECRI atliks tarpinį šių dviejų rekomendacijų įgyvendinimo vertinimą.

Šią ataskaitą parengė ir už ją yra atsakinga ECRI. Ji apima padėtį iki 2024 m. balandžio 11 d.; paprastai po šios datos įvykusių pasikeitimų šiame dokumente pateikta analizė neapima. Į juos taip pat nebuvo atsižvelgta ECRI išvadose ir pasiūlymuose.

SANTRAUKA

Nuo to laiko, kai buvo priimta penktoji ECRI ataskaita dėl padėties Lietuvoje 2016 m. kovo 18 d., daugelyje sričių buvo padaryta pažanga ir įgyvendinti gerosios praktikos pavyzdžiai.

Valdžios institucijos informavo ECRI, kad įtraukiojo ugdymo srityje buvo akredituoti du mokytojų rengimo centrai, kurie tobulina kompetencijas, susijusias su įtrauktimi ir daugiakultūriškumu, ir kurie pradėjo veikti 2023 m. spalio mėn., o jų pirmąją grupę sudarė 700 mokytojų. Be to, mokyklose veikia privaloma kovos su patyčiomis prevencijos programa.

Taip pat veikia daugiau kaip 150 tolerancijos ugdymo centrų, kuriuose ugdymo programos apima tolerancijos ugdymą, totalitarinių režimų Europoje (nacių ir sovietų režimų) nusikaltimų ir nusikaltimų žmoniškumui prevenciją.

Kalbant apie LGBTI lygybę, supaprastintos lyties keitimo ir pripažinimo procedūros. Valdžios institucijos taip pat įtraukė LGBTI klausimus į teisėsaugos pareigūnų mokymus apie neapykantos nusikaltimus.

Bendradarbiaujant su Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija (ESBO) ir jos Demokratinė institucijų ir žmogaus teisių biuru (ODIHR) buvo surengta nemažai mokymų policijos pareigūnams ir prokurorams.

Policijoje įsteigtas „virtualaus patruliavimo“ padalinys, kuris stebi, ar internete nėra nusikalstamos neapykantos kalbos atvejų.

Tam tikra pažanga taip pat pastebima romų atžvilgiu, ypač švietimo ir būsto standartų srityse, kur pastaraisiais metais pagerėjo daugelio namų ūkių infrastruktūra ir sanitarinės sąlygos.

Valdžios institucijos taip pat dėjo daug pastangų, kad priimtų ir integruotų itin daug ukrainiečių, perkeltų dėl Rusijos agresijos karo prieš jų šalį.

ECRI džiaugiasi šiais teigiamais pokyčiais Lietuvoje. Tačiau, nepaisant pasiektos pažangos, kai kurie klausimai kelia susirūpinimą.

Lygių galimybių kontrolierius, kuris yra nacionalinė lygybės institucija, taip pat Seimo kontrolierius ir Žurnalistų etikos inspektorius neturi pakankamai finansinių išteklių, kad galėtų veiksmingai vykdyti savo įgaliojimus.

Visoje šalyje nėra duomenų apie rasistines ir prieš LGBTI nukreiptas patyčias mokyklose rinkimo sistemos.

LGBTI lygybės problemų tyrimas ar studija nebuvo atlikta. Taip pat nėra specialios

nacionalinės strategijos ar veiksmų plano LGBTI klausimais. Ypač daug problemų šioje srityje išlieka dėl Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimų nevykdymo bylose Macatė prieš Lietuvą dėl Nepilnamečių apsaugos įstatymo ir L. prieš Lietuvą dėl aiškaus lyties keitimo ir pripažinimo tvarkos ir sąlygų reglamentavimo nebuvimo.

ECRI ankstesnėje ataskaitoje apie Lietuvą pateikta rekomendacija, kad valdžios institucijos sukurtų teisinę sistemą, suteikiančią tos pačios lyties poroms galimybę pripažinti ir apsaugoti jų santykius, taip pat dar neįgyvendinta. Civilinės partnerystės įstatymo projektas 2021 m. buvo atmetas. Vėlesnis civilinių sąjungų įstatymo projektas, suteikiantis šiek tiek ribotesnes teises tos pačios lyties poroms, 2024 m. pradžioje vis dar buvo svarstomas Parlamente.

Policijos „virtualaus patruliavimo“ padalinys trūksta darbuotojų. Be to, įvairios priemonės, kurių ėmėsi valdžios institucijos kovai su neapykantos nusikaltimais, įskaitant mokymus, dar nėra įvertintos.

Ne visose klasėse, kuriose mokosi romų tautybės mokiniai, dirba romų tautybės mokytojų padėjėjai, nes trūksta lėšų. Romų užimtumo srityje profesinio mokymo kursai ir įgūdžių ugdymo veikla dažnai neprieinami dėl reikalavimo turėti pradinį išsilavinimą.

2020 m. nugriovus Kirtimų romų gyvenvietę, kai kurios šeimos liko be tinkamo būsto.

Kalbant apie šalies rusų etninę mažumą, po 2022 m. vasario mėn. Rusijos agresijos prieš Ukrainą sustiprėjo neigiamos nuotaikos ir neapykanta etninių rusų atžvilgiu.

Lietuvių kalbos pamokos vis dar nėra pakankamai užtikrinamos pabėgėliams ir papildomą apsaugą gavusiems asmenims, taip pat laikiną apsaugos statusą turintiems ukrainiečiams. Be to, finansinė parama užsieniečių integracijos ir įtraukties veiksmų planams įgyvendinti nėra pakankama.

Šioje ataskaitoje ECRI prašo valdžios institucijų imtis veiksmų keliose srityse ir pateikia keletą rekomendacijų, įskaitant šias.

ECRI rekomenduoja valdžios institucijoms gerokai padidinti Lygių galimybių kontrolieriaus, Seimo kontrolieriaus ir Žurnalistų etikos inspektorius tarnybų finansavimą, kad jos galėtų veiksmingai vykdyti savo įgaliojimus*.

Reikėtų sukurti nacionalinę sistemą, kuri rinktų duomenis apie rasistines ir prieš LGBTI nukreiptas patyčias mokyklose.

ECRI rekomenduoja valdžios institucijoms įsteigti nuolatinę LGBTI lygybės darbo grupę, kuri suburtų atitinkamas valstybės tarnybas ir institucijas bei pilietinės visuomenės atstovus, atlikti arba užsakyti LGBTI asmenų padėties Lietuvoje tyrimą ir apsvarstyti galimybę parengti ir priimti atskirą LGBTI lygybės strategiją ir (arba) veiksmų planą.

ECRI rekomenduoja valdžios institucijoms imtis priemonių užtikrinti, kad Lietuva visiškai įgyvendintų Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimą byloje *Macatė prieš Lietuvą**.

ECRI pakartoja savo rekomendaciją, kad valdžios institucijos imtųsi priemonių užtikrinti, kad Lietuva visiškai įgyvendintų Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimą byloje *L. prieš Lietuvą* dėl lyties pakeitimo tvarkos ir sąlygų reglamentavimo.

ECRI rekomenduoja valdžios institucijoms padidinti policijos „virtualaus patruliavimo“ padalinio darbuotojų skaičių.

ECRI rekomenduoja valdžios institucijoms atlikti įvairių priemonių, kurių imtasi kovojant su

neapykantos nusikaltimais, įskaitant mokymo veiklą, vertinimą.

ECRI rekomenduoja valdžios institucijoms užtikrinti, kad būtų skirtas būtinas finansavimas visapusiškam romų mokytojų padėjėjų užtikrinimui. Be to, valdžios institucijos turėtų siūlyti žemo slenksčio profesinį mokymą ir įgūdžių ugdymą, kai nereikalaujama arba reikalaujama ne tokio formalaus išsilavinimo, taip pat atsižvelgiant į specifinius romų moterų poreikius.

ECRI rekomenduoja, kad valdžios institucijos bendradarbiautų su Vilniaus savivaldybe ir padėtų jai užtikrinti, kad visi buvę Kirtimų gyventojai, kurie dar negavo tinkamo būsto, jį gautų.

ECRI rekomenduoja valdžios institucijoms užkirsti kelią neigiamoms nuotakoms ir neapykantai prieš etninius rusus viešojoje erdvėje, kurios sudarytų kliūtis etninės rusų mažumos narių integracijai ir įtraukimui į Lietuvos visuomenę, ir kovoti su jomis.

ECRI pabrėžia, kad reikia užtikrinti lietuvių kalbos mokymą pabėgėliams ir asmenims, kuriems suteikta papildoma apsauga, taip pat ukrainiečiams, turintiems laikinosios apsaugos statusą.

---

* Ne vėliau kaip po dvejų metų nuo šios ataskaitos paskelbimo ECRI atliks tarpinį vertinimą, dėl šioje dalyje pateiktų rekomendacijų.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

I. VEIKSMINGA LYGYBĖ IR GALIMYBĖ NAUDOTIS TEISĖMIS.

A. Lygybės institucijos¹

1. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba (LGKT) yra nacionalinė lygybės institucija.² Ji prižiūri, kaip taikomas Lygių galimybių įstatymas, ir yra skiriama Parlamento penkerių metų kadencijai.³ Ši institucija yra atsakinga ir už prevencinę veiklą, ir už gautų skundų dėl diskriminacijos nagrinėjimą. Apskritai dauguma skundų yra susiję su pagrindais, kurie nepatenka į ECRI įgaliojimus, pavyzdžiui, amžiumi, negalia ir lytimi. Pavyzdžiui, iki 2023 m. lapkričio mėn. tik devyni per metus gauti skundai buvo susiję su rasine diskriminacija, o per ankstesnius penkerius metus tokių skundų skaičius svyravo nuo 18 iki 30 ir sudarė 10-15 proc. metinių skundų.⁴ Institucija gauna nedaug skundų, susijusių su diskriminacija dėl seksualinės orientacijos (lytinė tapatybė ir lyties požymiai nėra įtraukti į Lygių galimybių įstatymą kaip išvardyti pagrindai⁵ - žr. toliau I.D skirsnį). 2022 m. buvo gauti keturi skundai dėl galimos diskriminacijos dėl seksualinės orientacijos, o kontrolierė savo iniciatyva pradėjo vieną tyrimą (buvo priimti trys sprendimai, diskriminacijos atvejų nenustatyta). Nuo 2018 m. dėl šio pagrindo gautų skundų skaičius svyravo nuo dviejų iki aštuonių (1-3,6 proc. metinių skundų).⁶
2. ECRI buvo informuota, kad LGKT rekomendacijas paprastai įgyvendina valdžios institucijos, ir apskritai manoma, kad tarnybos nepriklausomumas yra gerbiamas. Tačiau, nors LGKT pareigų spektras nuolat plėtėsi,⁷ institucijos finansiniai ištekliai nebuvo proporcingai didinami.⁸ Institucijos atstovų teigimu, vidutiniškai užtrunka penkerius metus, kol yra padidinamas tarnybos biudžetas po to, kai iš pradžių buvo paprašyta jį padidinti priskyrus papildomas funkcijas.
3. ECRI gavo informacijos, kad išteklių trūkumas taip pat kelia problemų Seimo kontrolierių įstaigai (SKĮ),⁹ kuri, be to, yra valstybės įgaliota nepriklausoma Lietuvos nacionalinė žmogaus teisių institucija (NŽTI). Be to, Žurnalistų etikos inspektorius (ŽEI), kuris yra atitinkama institucija, įgaliota nagrinėti skundus dėl teisės nuostatų, susijusių su teise į privatų gyvenimą ir orumą žiniasklaidoje, pažeidimų, taip pat dėl neapykantos kalbos, patiria panašias biudžeto problemas, ribojančias jų darbą.¹⁰ ECRI nuomone, be LGKT, SKĮ ir ŽEI taip pat turėtų turėti pakankamai išteklių nagrinėti skundus dėl lygių teisių ir orumo.

¹ 2018 m. vasario 27 d. paskelbtoje peržiūrėtoje GPR Nr. 2 versijoje terminas „nacionalinės specializuotos įstaigos“ buvo pakeistas „lygybės įstaigomis“.

² Įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (73 str. 2 d.) ir išsamiai reglamentuota 1998 m. gruodžio 1 d. Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatyme bei 2003 m. lapkričio 18 d. Lygių galimybių įstatyme.

³ Žr. 2016 m. ECRI: §§ 84-87.

⁴ Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba (EOO), 2022 m. metinė ataskaita, (2023 m.): 13 ir 29.

⁵ Žr. 2016 m. ECRI: §§ 10 ir 16 dalis.

⁶ EOO 2023: 13 ir 39-40.

⁷ EOO 2023: 63.

⁸ Taip pat žr.: Jungtinių Tautų Žmogaus teisių tarybos visuotinės periodinės peržiūros rekomendaciją Nr. 100.36 Lietuvai (2016 m.); ir EOO 2023: 70-71.

⁹ Ši institucija įsteigta Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (73 str.) ir išsamiai reglamentuota 1998 m. gruodžio 3 d. Seimo kontrolierių įstatyme. Nagrinėdamas skundus, ombudsmenas apsiriboja teise į gerą viešąjį administravimą. Kalbant apie viešąjį administravimą, ši teisė taikoma visoms pagrindinėms teisėms.

¹⁰ Įsteigta 1996 m. liepos 2 d. Visuomenės informavimo įstatymu.

4. ECRI rekomenduoja valdžios institucijoms pirmiausia gerokai padidinti Lygių galimybių kontrolieriaus, Seimo kontrolieriaus ir Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybų finansavimą, kad jos galėtų veiksmingai vykdyti savo įgaliojimus.

5. ECRI taip pat primygtinai ragina valdžios institucijas užtikrinti, kad rengiant politikos dokumentus, pavyzdžiui, nacionalines strategijas ar veiksmų planus, skirtus ECRI susirūpinimą keliančioms grupėms, būtų sistemingai ir pakankamai konsultuojamasi su LGKT ir SKJ, taip pat, jei reikia, su ŽEJ, ir kad šiame procese būtų atsižvelgiama į jų pastabas ir nerimą keliančius klausimus.

B. Įtraukusis ugdymas

6. Šioje ataskaitos dalyje aptariama politika, kuria siekiama kovoti su atskirtimi ir marginalizacija pasitelkiant įtraukį švietimą ir puoselėjant įvairovę gerbiančią ir tolerantišką visuomenę (ECRI GPR Nr. 10 dėl kovos su rasizmu ir rasine diskriminacija mokykliniame ugdyme ir per jį II ir III skirsniai). Konkrečios priemonės, skirtos padėti mažumų grupėms priklausantiems vaikams, aptariamos toliau šios ataskaitos III skirsnyje.

7. ECRI buvo informuota, kad Lietuvos švietimo sistemoje žmogaus teisės yra įtrauktos į tokius dalykus kaip etika, pilietinis ugdymas ir istorija. Žmogaus teisių klausimai taip pat sprendžiami per įvairius neformalius socialinius - pilietinius projektus ir veiklas. Pilietinis ugdymas apima platų su žmogaus teisėmis susijusių dalykų spektrą ir yra dėstomas 9 ir 10 klasėse.¹¹ Jis apima supratimo apie kultūrų įvairovę, daugiakultūrę visuomenę, dialogo, tolerancijos, empatijos ir pagarbos skirtingoms grupėms ugdymą. Ankstesnėse klasėse (1 - 10) mokoma gyvenimo įgūdžių pamokų, kurios yra mažiau akademinės, ir neaišku, kiek jos apima įvairius klausimus, susijusius su visuomenės įvairove. ECRI primygtinai ragina valdžios institucijas išnaudoti gyvenimo įgūdžių pamokų ar kitų mokymų potencialą ir šviesti vaikus šia tema.

8. Pasak valdžios institucijų, pagarbos kitiems sąvoka apskritai yra įtraukta į mokymo programos turinį. Tokiais pavyzdžiais yra Informatikos bendrosios programos projektas, kuriame mokoma apie etišką bendravimą ir bendradarbiavimą, patyčias internete ir elektroninius nusikaltimus. Žmogaus orumo, pagarbos kitam žmogui ir jo priėmimo tema yra esminė etikos ugdymo srityje, o tolerancijos tema taip pat įtraukta į valstybės pripažįstamas religinio ugdymo programas, pavyzdžiui, katalikų, stačiatikių, liuteronų, evangelikų reformatų, žydų ir karaimų religijų programas. Vidurinio ugdymo bendroji religijos studijų programa siekiama ugdyti mokinių nuostatas, skatinančias pagarbą visoms religijoms ir jų tikintiesiems kaip pagrindinę pilietinės tapatybės ir tarpkultūrinio dialogo vertybę. Be to, istorijos mokymo programoje ypatingas dėmesys skiriamas Lietuvos tautinei ir (arba) etninei bei religinei įvairovei.

9. Lietuvoje taip pat veikia daugiau kaip 150 Tolerancijos ugdymo centrų, kuriuose vykdomos švietimo programos, apimančios totalitarinių režimų Europoje (nacių ir sovietinio režimų) nusikaltimus, nusikaltimų žmoniškumui prevenciją ir tolerancijos ugdymą. Įgyvendinant šią programą siekiama įtraukti istorijos ir kitų dalykų mokytojus. Ši veikla taip pat susijusi su istorinės atminties ir atminimo renginiais ir yra Tarptautinės komisijos nacių ir sovietinio okupacinių režimų nusikaltimams Lietuvoje įvertinti projektas. Šių centrų misija - suteikti mokykloms ir moksleiviams žinių apie šiuos totalitarinius režimus, skatinti ir ugdyti žmogaus teisių kultūrą ir abipusę toleranciją.¹²

10. Įvairiose ataskaitose nurodoma, kad bendrojo ugdymo įstaigose dirbantiems mokytojams dažnai trūksta kvalifikacijos ir pasirengimo dirbti su vaikais, turinčiais skirtingą kalbinę ir kultūrinę patirtį.¹³ Be to, ekspertai pažymi, kad mokyklose vis dar trūksta metodinių rekomendacijų, kaip integruoti žmogaus teisių aspektus į mokymo programas.¹⁴ Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos nuomone, reikia investuoti ir į mokytojų bei kitų ugdymo proceso dalyvių sąmoningumą. Tai turėtų būti daroma siekiant užtikrinti, kad kiekvienas švietimo sistemos dalyvis gebėtų kritiškai vertinti visuomenės diegiamų stereotipų ir vaidmenų įtaką, atpažinti įvairių tikslinių grupių poreikius,

¹¹ 10 klasė yra paskutiniai privalomojo mokymosi metai Lietuvoje. Šiose klasėse mokiniai paprastai yra maždaug 16 metų amžiaus.

¹² Daugiau informacijos rasite adresu: <https://www.komisija.lt/en/education/tolerance-education-centers/>.

¹³ Nacionalinė švietimo agentūra, 2022 m., Lietuva - Švietimas šalyje ir regionuose. Įtraukusis ugdymas, (Nacionalinė švietimo agentūra. Lietuva. Švietimas šalyje ir regionuose. Įtraukusis ugdymas), galima rasti adresu: <https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2022/08/Svietimas-Lietuvoje-2022-web.pdf>.

¹⁴ Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba (2020 7 7), Human rights education is gradually being included in the work of schools (Žmogaus teisių ugdymas palaipsniui įtraukiamas į mokyklų darbą), galima rasti adresu: <https://lygybe.lt/naujienos/zmogaus-teisiu-ugdymas-po-trupu-i-traukiamas-i-mokyklu-darba/>.

suprasti, iš kur kyla rasinė ir kitokia neapykanta, ir gebėtų puoselėti religinę, kultūrinę ir kitokią visuomenės įvairovę.¹⁵

11. Valdžios institucijos informavo ECRI, kad pastaruoju metu ėmėsi priemonių padėčiai pagerinti: siekiant parengti mokytojus dirbti daugiakultūroje aplinkoje, nuolat peržiūrimi ir atnaujinami studijų programų moduliai, siekiant ugdyti ir tobulinti su įtrauktimi ir daugiakultūriškumu susijusias kompetencijas, kurios dabar įtrauktos į pedagogų kvalifikacijos prioritetus. Tam akredituoti du mokytojų rengimo centrai¹⁶, kuriuose 2023 m. spalio mėn. darbą pradėjo apie 700 mokytojų. Šį darbą planuojama tęsti ir plėsti. ECRI ragina valdžios institucijas remti ir vertinti šią veiklą.
12. Valdžios institucijos informavo ECRI, kad mokyklose vykdomos privalomos prevencinės kovos su patyčiomis programos. Mokykla, atsižvelgdama į vietos aplinkybes, šioms prevencijos programoms gali parengti konkrečias temas. ECRI tai vertina teigiamai. Tačiau nėra sistemos, kuri leistų rinkti duomenis apie rasistines ir (arba) prieš LGBTI nukreiptas patyčias. Šių problemų sprendimas labai priklauso nuo kiekvieno konkretaus atvejo, taigi, nuo atskirų mokytojų ir direktorių. Nors ECRI neteigia, kad tokio pobūdžio patyčios yra plačiai paplitusi problema, ji mano, kad būtų naudinga turėti pakankamai duomenų, kad būtų galima įvertinti padėtį šiuo atžvilgiu. Be to, kova su rasistinėmis ir (arba) prieš LGBTI nukreiptomis patyčiomis neįtraukta į mokyklų vertinimą, tiksliau tariant, ji gali būti vertinama tik atsižvelgiant į bendrąjį mokymo aplinkos aspektą.
13. ECRI rekomenduoja sukurti visos šalies lygiu duomenų apie rasistines ir prieš LGBTI nukreiptas patyčias mokyklose rinkimo sistemą, remiantis ECRI Bendrosios politikos rekomendacija Nr. 10 dėl kovos su rasizmu ir rasine diskriminacija mokykliniame ugdyme ir per jį.

C. Neteisėtai esantys migrantai

14. ECRI neturi išsamios informacijos apie neteisėtai esančių migrantų, kurie suprantami kaip asmenys (moterys, vyrai ir vaikai), esantys valstybėje narėje, kuri nėra jų kilmės šalis, ir neatitinkantys arba nebeatitinkantys nacionalinėje teisėje nustatytų atvykimo ar buvimo toje valstybėje narėje sąlygų, skaičių ar padėtį.¹⁷ Valdžios institucijos patvirtino, kad ši asmenų grupė bet kuriuo atveju turi galimybę gauti skubią sveikatos priežiūrą, jei ir kai jos prireikia. Tačiau šios skubios sveikatos priežiūros paslaugos turinys yra neaiškus ir kiekvienu konkrečiu atveju sprendžiamas individualiai.
15. Valdžios institucijos negalėjo pateikti ECRI informacijos apie kitas kliūtis, kurias ECRI rekomendavo šalinti savo Bendrojoje politikos rekomendacijoje (BPR) Nr. 16 - atskirti gyvenamosios vietos statuso (arba jo nebuvimo) patikrinimą nuo tam tikrų viešųjų paslaugų teikimo, pavyzdžiui, švietimo arba galimybės pranešti policijai apie nusikaltimą. Atrodo, kad tokių kliūčių nėra. ECRI taip pat nerimą kelia informacija apie asmenų ir organizacijų, teikusių humanitarinę ar teisinę pagalbą neteisėtai esantiems migrantams, kriminalizavimą (taip pat žr. 102 išnašą). ECRI primygtinai ragina Lietuvos valdžios institucijas peržiūrėti šią situaciją ir ateityje planuojant politikos kryptis šiai grupei pasisemti įkvėpimo iš jos Bendrojo programavimo dokumento Nr. 16 dėl neteisėtai esančių migrantų apsaugos nuo diskriminacijos.

D. LGBTI lygybė¹⁸

16. LGBTI asmenys vis dar yra viena iš nepalankiausiai vertinamų grupių Lietuvos visuomenėje.¹⁹ Nėra atskiros LGBTI strategijos ar veiksmų plano. Vis dėlto valdžios institucijos pripažįsta, kad LGBTI bendruomenių nariams kyla kasdienių problemų, o nacionaliniame nediskriminavimo skatinimo veiksmų plane (2021-2023 m.) numatytos ir šiai grupei skirtos priemonės.²⁰ Veikla apima sveikatos priežiūros darbuotojų mokymus LGBTI klausimais, o nevyriausybinei organizacijai pavesta atstovauti LGBTI asmenų interesus švietimo, sveikatos, kultūros ir teisėkūros srityse. Tačiau nenumatyta jokių studijų ar tyrimų apie LGBTI problemas, kurie, atrodytų, būtų būtinas pagrindas tolesniam teisių atstovavimo darbui. LGBTI grupės, su kuriomis susitiko ECRI, išreiškė

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ Dviejuose valstybiniuose universitetuose: Vilniaus universitete ir Vytauto Didžiojo universitete.

¹⁷ Žr. ECRI Bendrosios politikos rekomendaciją Nr. 16 dėl neteisėtai esančių migrantų apsaugos nuo diskriminacijos: 3.

¹⁸ Terminų žr. [ECRI žodynelį](#).

¹⁹ Taip pat žr.: EOO 2023: 10-11.

²⁰ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Nediskriminavimo skatinimo veiksmų planas (2021-2023 m.): <https://socmin.lrv.lt/en/activities/social-integration/equal-opportunities/action-plan-for-the-promotion-of-non-discrimination/>.

nepasitenkinimą dėl riboto lygių galimybių veiksmų plane numatytų susijusių veiklų spektro ir nepakankamo jų finansavimo bei kritikavo tai, kad nėra atskiros LGBTI skirtos strategijos ir veiksmų plano. ECRI taip pat atkreipė dėmesį, kad nėra nuolatinės darbo grupės, kuri suburtų atitinkamas vyriausybines tarnybas ir institucijas bei LGBTI organizacijas visiems šioms bendruomenėms rūpimiems klausimams aptarti.²¹

17. ECRI rekomenduoja valdžios institucijoms: i) sudaryti nuolatinę LGBTI lygybės darbo grupę, kuri suburtų atitinkamas valstybės tarnybas ir institucijas bei pilietinės visuomenės veikėjus; ii) atlikti arba užsakyti tyrimą apie LGBTI asmenų padėtį Lietuvoje, ypač akcentuojant problemas, su kuriomis jie susiduria siekdami veiksmingos lygybės; ir iii) remiantis tyrimo rezultatais ir nuolatinės darbo grupės pasiūlymais, apsvarstyti galimybę parengti ir priimti aiškiai apibrėžtą LGBTI lygybės strategiją ir (arba) veiksmų planą.

Visuomenės informavimo ir sąmoningumo didinimo ribojimas

18. Ankstesnėje ataskaitoje apie Lietuvą²² ECRI kritikavo 2002 m. Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo 4 straipsnio 2 dalies 16 punktą (iš dalies pakeistą 2011 m., toliau - Įstatymas): Nepilnamečių apsaugos įstatymas), kuriuo draudžiama „viešai niekinti šeimos vertybes“, o tai apima viešąją informaciją, kuria „išreiškiama nepagarba šeimos vertybėms, (arba) skatinama kitokia santuokos sudarymo ir šeimos sukūrimo samprata, nei nustatyta Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse“, kuriame santuoka apibrėžiama kaip vyro ir moters santuoka.²³
19. Viena iš bylų, kurioje buvo taikomos atitinkamos Nepilnamečių apsaugos įstatymo nuostatos²⁴, buvo Europos Žmogaus Teisių Teisme: Macatė prieš Lietuvą²⁵, susijusi su vaikiška pasakų knyga, kurioje taip pat buvo pasakojimų apie tos pačios lyties asmenų santykius.²⁶ Teismas nustatė, kad knygos pažymėjimas kaip galimai žalingas jaunesniems nei 14 metų vaikams pažeidė Europos žmogaus teisių konvencijos 10 straipsnį (saviraiškos laisvė).
20. ECRI atkreipia dėmesį, kad valdžios institucijos pasiūlė šio įstatymo pakeitimą, kad jis neprieštarautų Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimui byloje Macatė prieš Lietuvą, tačiau 2023 m. lapkričio mėn. šį pakeitimą atmetė Lietuvos Respublikos Seimas.²⁷ Nors ši nuostata iki šiol buvo taikyta tik kelis kartus ir, valdžios institucijų teigimu, ne nuo 2014 m., LGBTI grupės informavo ECRI, kad, jų nuomone, tolesnis atitinkamų teisės aktų galiojimas daro žalingą ir atgrasomąjį poveikį šalies LGBTI bendruomenėms.

21. ECRI pirmiausia rekomenduoja valdžios institucijoms imtis priemonių, kad Lietuva visiškai įgyvendintų Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimą byloje Macatė prieš Lietuvą.

Tos pačios lyties asmenų partnerystė

22. 2016 m. ataskaitoje apie Lietuvą (§ 97) ECRI rekomendavo, kad Lietuvos valdžios institucijos sukurtų teisinę sistemą, suteikiančią galimybę tos pačios lyties poroms pripažinti ir apsaugoti savo santykius, siekiant spręsti praktines ir teisines problemas, susijusias su socialine tikrove, kurioje jos gyvena.²⁸ Šiame kontekste Civilinio kodekso XV skyriaus nuostatos (reglamentuojančios

²¹ Teisingumo ministerija 2023 m. įsteigė darbo grupę transseksualių asmenų klausimais. Tačiau tai tik viena iš daug platesnės LGBTI darbotvarkės dalių. Šiuo atžvilgiu taip pat žr. toliau pateiktą II skyrių apie Vidaus reikalų ministerijos įsteigtą neapykantos nusikaltimų darbo grupę, kuri taip pat apima prieš LGBTI nukreiptų neapykantos nusikaltimų klausimą.

²² ECRI 2016 M: § 91.

²³ Taip pat žr. ECRI 2016: § 90.

²⁴ Taip pat žr. 2016 m. ECRI: § 91.

²⁵ EŽTT pareiškimo Nr. 61435/19; 2023 01 23 sprendimas [GC].

²⁶ Taip pat žr. 2016 m. ECRI: § 91.

²⁷ 2024 m. vasario mėn. vyriausybė kreipėsi į Konstitucinį Teismą su prašymu įvertinti, ar nuostatos, kuriomis nustatoma, kokia viešoji informacija daro žalingą poveikį nepilnamečiams, neprieštarauja Konstitucijai. - Žr: Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija (LRT) (2024 m. vasario 14 d.), Lietuvos Vyriausybė kreipėsi į Konstitucinį Teismą dėl anti-LGBTQ įstatymo pripažinimo negaliojančiu; prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/en/news-in-english/19/2195979/lithuanian-government-to-turn-to-constitutional-court-to-invalidate-anti-lgbtq-law>.

²⁸ Lietuvoje tos pačios lyties asmenų santuokos nėra galimos. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnyje nustatyta, kad: „Santuoka sudaroma laisvu abipusiu vyro ir moters sutikimu“ Taip pat Civiliniame kodekse santuoka apibrėžiama kaip „savanoriškas vyro ir moters susitarimas“.

nesusituokusių porų teises, tačiau taikomos tik heteroseksualiems santykiams²⁹) turėtų būti taikomos ir tos pačios lyties poroms.³⁰

23. Po kitų ankstesnių bandymų 2021 m. gegužės 25 d. per pirmąjį svarstymą Seime civilinės partnerystės įstatymo projektas buvo atmestas. Vėliau, 2022 m., Seime buvo pateiktas Civilinių sąjungų įstatymo projektas, užtikrinantis šiek tiek ribotesnes teises³¹ registruotoms tos pačios lyties asmenų poroms, o 2022 m. ir 2023 m. jis buvo priimtas per pirmąjį ir antrąjį svarstymus. 2024 m. pradžioje įstatymo projektas vis dar buvo svarstomas Seime ir laukė trečiojo (ir galutinio) svarstymo.

Teisinis lyties pripažinimas

24. Lietuvos civilinis kodeksas leidžia nesusituokusiems asmenims pakeisti savo teisinę lytį.³² Atitinkamame straipsnyje numatyta, kad ši procedūra turi būti nustatyta ir reglamentuota atskiru įstatymu. Tačiau toks įstatymas dar nepriimtas, nepaisant 2007 m. EŽTT sprendimo byloje L. prieš Lietuvą.³³ Jau ankstesnėje savo ataskaitoje ECRI rekomendavo valdžios institucijoms nedelsiant įvykdyti šį sprendimą ir supaprastinti naujų asmens tapatybės kortelių išdavimą asmenims, kuriems buvo atlikta lyties keitimo operacija. 2023 m. rugsėjį Europos Tarybos Ministrų Komitetas išreiškė didelį susirūpinimą, kad praėjus daugiau nei 15 metų nuo sprendimo įsiteisėjimo vis dar nebaigtas būtinas teisėkūros procesas, ir paragino valdžios institucijas nustatyti griežtą teisėkūros proceso užbaigimo terminą.³⁴
25. Valdžios institucijos informavo ECRI, kad net be įstatymo, reglamentuojančio teisinį lyties pakeitimą ir pripažinimą, padaryta nemaža pažanga. Pavardės keitimas yra tik administracinė procedūra, o supaprastinta teismine tvarka galima registruoti visus kitus susijusius formalumus, pavyzdžiui, pakeisti lyties ženklą civiliniame registre, išduoti naują gimimo liudijimą ir gauti naują asmens tapatybės kortelę.³⁵ Tokiai teismo procedūrai nebūtinai reikia teisinės pagalbos, nors dauguma pareiškėjų, atrodo, pageidauja samdytis advokatą.³⁶ Taikomi teismo mokesčiai, matyt, yra gana nedideli ir neriboja galimybės kreiptis į teismą. Be to, valdžios institucijos paaiškino, kad teismo procedūra trunka tik maždaug vieną mėnesį (nors kai kurios gali užtrukti ir ilgiau) ir kad nuo 2017 m. per metus vidutiniškai buvo nagrinėjama 20 tokių bylų, ir visi prašymai buvo patenkinti. Šiai procedūrai atlikti nebereikia lyties keitimo operacijos.³⁷
26. Tačiau vis dar reikalaujama, kad psichiatras išduotų „transseksualumo pažymą“, pagrįstą galiojančia patvirtinta metodologija.³⁸ Vizito metu LGBTI teisių gynėjai ECRI delegacijai minėjo, kad žino keletą pareiškėjų, kurie mano, jog tai yra nepageidaujama jų asmeninės padėties „patologizavimo“ forma. Jie taip pat nurodė, kad dėl reikalaujamos psichiatrinės diagnozės gali būti neįmanoma įsidarbinti tam tikrose viešojo sektoriaus darbo vietose, kuriose reikia ginklo (pvz., pasieniečių, ginkluotųjų pajėgų). Kartu ECRI buvo paminėta, kad Civilinės metrikacijos tarnyba, kuri privalo atmesti prašymus be teismo sprendimo, įdiegė praktiką padėti tiems asmenims, kurių prašymus turėjo atmesti, t.y. užginčyti šį sprendimą civiliniame teisme. Be to, nuo 2017 m. papildomas reikalavimas įrodyti vadinamąjį socialinį susitapatinimą su naująja lytimi nuo šiol netaikomas pareiškėjui teisme žodžiu, o grindžiamas tik rašytiniu pareiškimu. ECRI taip pat gavo informacijos, kad pirminės psichiatro konsultacijos laukimo laikas yra palyginti trumpas ir kad

²⁹ 2000 m. liepos 18 d. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, XV skyrius - Asmenų, neįregistravusių santuokos (sugyventinių), gyvenimas kartu, 3.229 straipsnis: „Šio skyriaus nuostatos reglamentuoja vyro ir moters, kurie, įstatymų nustatyta tvarka įregistravę partnerystę, ne mažiau kaip vienerius metus bendrai gyvena, siekdami sukurti šeimos santykius, neįregistravę savo sąjungos kaip santuokos (sugyventiniai), turtinius santykius.“

³⁰ Lietuvos civilinis kodeksas aiškiai draudžia tos pačios lyties asmenų santuokas (3.12 str.).

³¹ Pavyzdžiui, bendra nuosavybė ir galimybė priimti sprendimus dėl sveikatos priežiūros už partnerį, bet, pavyzdžiui, ne galimybė bendrai įsivaikinti.

³² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2.27 straipsnis: Teisė pakeisti lyties pavadinimą. - 2.27 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad pareiškėjas turi būti pilnametis. Vis dėlto valdžios institucijos informavo ECRI, kad kai kuriais atvejais buvo patenkinti ir nepilnamečių, turinčių tėvų sutikimą, prašymai.

³³ EŽTT (2007 m.), L. prieš Lietuvą (pareiškimas Nr. 27527/03) Sprendimas. Taip pat žr. 2016 m. ECRI: § 98.

³⁴ Europos Taryba, Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimų vykdymo departamentas: <https://hudoc.exec.coe.int/eng?i=004-4320>.

³⁵ Vien tik pakeitus vardą, bet nepakeitus lyties žymens, asmuo, pagal asmens tapatybės dokumentą, gali būti laikomas transseksualu.

³⁶ Tačiau teisinio atstovavimo išlaidos tokiose procedūrose yra maždaug 700 eurų, o tai kai kuriems transseksualiems asmenims gali kelti problemų.

³⁷ Plg. ECRI 2016: §§ 99 ir 103.

³⁸ Šiuo atžvilgiu daroma nuoroda į atitinkamą ECRI Bendrosios politikos rekomendacijos Nr. 17 dėl LGBTI asmenų netolerancijos ir diskriminacijos prevencijos ir kovos su ja rekomendaciją: 31, § 25.

medicininės paslaugos transseksualams yra apmokamos iš valstybinės sveikatos priežiūros sistemos.

27. ECRI pripažįsta, kad sistema tam tikra prasme patobulėjo. Tačiau ji taip pat pažymi, kad dabartinė sistema, pagrįsta Civilinio kodekso 2.27 straipsnio formuluote, vis dar reikalauja, kad susituokęs transseksualus asmuo išsituoktų, kad galėtų gauti naujos lyties teisinį pripažinimą (dėl neegzistuojančios tos pačios lyties asmenų santuokos). Šis reikalavimas gali kelti didelių sunkumų atitinkamiems asmenims ir jų sutuoktiniams (šeimoms) bei būti potencialiai neįveikiama kliūtimi.³⁹
28. ECRI pakartoja savo rekomendaciją, kad valdžios institucijos imtųsi priemonių užtikrinti, kad Lietuva visiškai įgyvendintų Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimą byloje L. prieš Lietuvą dėl lyties pakeitimo tvarkos ir sąlygų reglamentavimo, taip pat atitinkamų Europos Tarybos Ministrų Komiteto sprendimų, priimtų vykdant šio Teismo sprendimo vykdymo priežiūrą. Šiuo atžvilgiu valdžios institucijos galėtų remtis ECRI Bendrosios politikos rekomendacija Nr. 17 dėl netolerancijos ir diskriminacijos LGBTI asmenų atžvilgiu prevencijos ir kovos su ja bei kitais atitinkamais Europos Tarybos dokumentais. Be to, valdžios institucijos turėtų rasti praktinių sprendimų, kaip netaikyti reikalavimo nutraukti santuoką dėl lytį pakeitusių susituokusių asmenų ir peržiūrėti būtiną psichiatrinių „transseksualumo pažymų“, kaip išankstinės sąlygos, poreikį.

Interseksualūs asmenys

29. Informacijos apie interseksualių asmenų padėtį Lietuvoje nėra. ECRI taip pat negavo jokios informacijos iš valdžios institucijų apie planus užpildyti šią spragą. Todėl ECRI atkreipia dėmesį į savo pirmiau pateiktą rekomendaciją dėl LGBTI asmenų padėties tyrimo užsakymo ar atlikimo ir ragina valdžios institucijas, rengiant šiai grupei skirtas politikos kryptis, atsižvelgti į turimus tarptautinius standartus ir rekomendacinius dokumentus šiuo klausimu.⁴⁰
30. Ankstesnėje savo ataskaitoje⁴¹ ECRI rekomendavo įtraukti lytinę tapatybę į Lygių galimybių įstatymo saugomų pagrindų sąrašą (taip pat žr. šios ataskaitos I.A skirsnį). Tačiau atitinkamas pasiūlymas nesulaukė reikiamos paramos Parlamente. Valdžios institucijos informavo ECRI, kad Lietuvos Konstitucinis Teismas 2019 m. sausio 11 d. nutarimu patvirtino, kad lytinė tapatybė yra saugoma pagal konstitucinę lyčių lygybės nuostatą (29 straipsnis). Vis dėlto ECRI mano, kad svarbu įtraukti atitinkamus pagrindus tiesiogiai į Lygių galimybių įstatymą tiek praktiniais, tiek simboliniais tikslais, t. y. aiškiai išdėstyti saugomus pagrindus, kad būtų perduota žinia plačiajai visuomenei. Be to, lyties požymiai taip pat nėra įtraukti į Lygių galimybių įstatymą ir nėra informacijos apie Konstitucinio Teismo sprendimą, panašų į minėtąjį dėl lytinės tapatybės. Todėl ECRI ragina valdžios institucijas dar kartą pasiūlyti Parlamentui teisės aktą, kuriuo būtų iš dalies pakeistas Lygių galimybių įstatymas, įtraukiant lytinę tapatybę ir lyties požymius į saugomų pagrindų sąrašą.

II. NEAPYKANTOS KALBOS IR NEAPYKANTOS MOTYVUOTAS SMURTAS.

A. Neapykantos kalba⁴²

31. Lietuvoje nėra išsamios neapykantos kalbos apžvalgos ar statistikos. Remiantis informacija, kurią ECRI gavo iš valdžios institucijų ir pilietinės visuomenės atstovų, su kuriais susitiko vizito šalyje metu, pagrindinės ECRI susirūpinimą keliančios grupės, į kurias yra nukreipta neapykantos kalba, yra istorinės etninės mažumos (ypač rusai, romai ir žydai), pabėgėliai ir migrantai, taip pat LGBTI asmenys. Pažymėtina, kad tam tikri neapykantos kalbos atvejai, kurie peržengia baudžiamosios atsakomybės ribą, yra įtraukti į ESBO / Demokratinių institucijų ir žmogaus teisių biurui teikiamus duomenis apie neapykantos nusikaltimus (žr. II.B dalį toliau).⁴³ Pavyzdžiui, 2022 m. 11 iš 34

³⁹ Žr. ECRI GPR Nr. 17: 22, § 34 ir 31, § 25.

⁴⁰ Žr., *inter alia*, ECRI GPR Nr. 17 dėl LGBTI asmenų netolerancijos ir diskriminacijos prevencijos ir kovos su ja. Taip pat žr. 2015 m. Europos Tarybos žmogaus teisių komisaro rezoliuciją „Žmogaus teisės ir interseksualūs asmenys“ ir 2017 m. Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliuciją Nr. 2191.

⁴¹ ECRI 2016 M: § 16.

⁴² Žr. neapykantos kalbos ir neapykantos nusikaltimų apibrėžtis [ECRI žodyne](#).

⁴³ Valdžios institucijos informavo ECRI, kad į ESBO/ODIHR pateiktus duomenis įtraukti tik tie neapykantos kalbos atvejai, kurie yra nusikaltimai, užregistruoti pagal Baudžiamojo kodekso 170 straipsnio 3 dalį, apimančią smurto kurstymą. Baudžiamoji atsakomybė už neapykantos kalbą taip pat taikoma pagal Baudžiamojo kodekso 170 straipsnio 1 ir 2 dalis, kurios apima tyčiojimąsi, įžeidinėjimą ir neapykantos ar diskriminacijos kurstymą, tačiau duomenys apie tokius nusikaltimus nėra įtraukti į ESBO-ODIHR pateiktus duomenis apie neapykantos nusikaltimus.

neapykantos incidentų, apie kuriuos pranešė Lietuvos valdžios institucijos, buvo susiję su smurto *kurstymu* (juos reikia atskirti nuo incidentų, susijusių su smurtu).⁴⁴ 2021 m. 24 iš 31 neapykantos incidentų, apie kuriuos pranešta, buvo susiję su smurto *kurstymu*. Panašiai iš 11 incidentų, apie kuriuos 2022 m. pranešė pilietinė visuomenė, keturi buvo susiję su grasinimais (palyginti su kitais septyniais atvejais, kurie buvo susiję su išpuoliais prieš nuosavybę), todėl jie patenka į (kriminalizuotos) neapykantos kalbos kategoriją. Tačiau ECRI taip pat pažymi, kad daugelis priemonių, kurių valdžios institucijos ėmėsi siekdamos užkirsti kelią neapykantos nusikaltimams ir su jais kovoti, apima tiek kriminalizuotas neapykantos kalbos formas, o kartais net neapykantos kalbą apskritai, tiek neapykantos motyvuotą smurtą.

32. Kelios pilietinės visuomenės organizacijos ECRI minėjo, kad nuo 2022 m. vasario mėn., kai Rusija pradėjo agresijos karą prieš Ukrainą, pastebima abipusė neapykanta tarp etninių rusų ir ukrainiečių. Savo 2022 m. metinėje ataskaitoje LGKT taip pat atkreipia dėmesį į stiprėjančias neigiamas Lietuvos visuomenės nuotaikas etninių rusų atžvilgiu, nors tuo pat metu požiūris į pabėgėlius ir migrantus pagerėjo.⁴⁵ Iki 2022 m. oficialiai užregistruotų neapykantos incidentų, priskiriamų kategorijai „rasistiniai ir ksenofobiniai neapykantos nusikaltimai“, skaičius buvo palyginti nedidelis, o kai kuriais metais buvo vos vienas ar du atvejai (atskirai išskiriami romai ir antisemitiniai neapykantos nusikaltimai). Tačiau kai kurių prieš pabėgėlius / migrantus nukreiptos neapykantos kalbos atvejais buvo sunku išskirti baudžiamąją bylą. Pavyzdžiui, 2016 m. du asmenys buvo apkaltinti diskriminacijos ir smurto *kurstymu* (Baudžiamojo kodekso 170 straipsnis), nes viešai iškabino plakatus su šūkiu „Sudegink Ruklą, Deportuoک Vyriausybę, Imigrantai Welcome“ (turėta omenyje Ruklos pabėgėlių priėmimo centras).⁴⁶ Teismas nusprendė, kad negalima patvirtinti, jog kaltinamieji suprato (aiškiai ir nedviprasmiškai, kaip reikalaujama 170 straipsnyje), kad plakatų turinys yra diskriminacijos ir smurto *kurstymas*.⁴⁷ Todėl abu kaltinamieji buvo išteisinti.
33. Dėl neapykantos kalbos prieš romus, kaip ir ankstesnio vizito metu,⁴⁸ ECRI gavo informacijos, kad neapykantos kalbos dažniausiai pasitaiko kasdieniame bendravime su visuomene, kai įžeidinėjami romai, ir kad tokių incidentų aukos paprastai apie juos nepraneša. 2022 m. Panevėžio ligoninėje prie romų moters ir jos motinos priekabiavo ir jas įžeidinėjo slaugytoja, vartodama prieš romus nukreiptus pasisakymus. LGKT, į kurį šiuo atveju romų moteris kreipėsi pagalbos, vėliau nustatė, kad ligoninės vadovybė labai rimtai įvertino situaciją ir jau sudarė vidaus komitetą incidentui ištirti.⁴⁹ Šis komitetas nustatė, kad slaugytoja pažemino ir įžeidė abi romų tautybės moteris. Slaugytoja buvo įspėta ir informuota apie galimybę būti atleista iš darbo, jei per vienerius metus tai pasikartos. Kadangi ligoninės administracija ėmėsi priemonių, kad priekabiavimas būtų nutrauktas, kontrolierė tyrimą nutraukė.⁵⁰ ECRI nuomone, ligoninės atliktas tyrimas ir pareikštas įspėjimas yra pagirtinas ir gali būti laikomas **gerąja praktika**.
34. ECRI buvo informuota, kad Lietuvoje vis dar pasitaiko antisemitinių neapykantos kalbų,⁵¹ įskaitant kartais ir politikų pasisakymus. Pavyzdžiui, 2023 m. gegužės mėn. vienas Seimo narys socialinėje žiniasklaidos platformoje „Facebook“ paskelbė įrašus, kuriuose, kaip pranešama, žydų bendruomenės nariai buvo lyginami su „gyvuliais“ ir vartojami antisemitiniai pareiškimai. Interviu Lietuvos visuomeniniam transliuotojui LRT jis esą pavadino žydų tautą „barbarų tauta“ ir kolektyviai apkaltino žydų bendruomenę, kad ji yra atsakinga už Izraelio valstybės vykdomą politiką. 2023 m. birželį socialiniame tinkle „Facebook“ jis paskelbė daugiau antisemitinių įrašų, kuriuose žydų tautą esą vadino „porūšiu“ ir reikalavo „kolektyvinės atsakomybės už sovietų

⁴⁴ ESBO/ODIHR ataskaitas apie neapykantos nusikaltimus Lietuvoje: <https://hatecrime.osce.org/lithuania>.

⁴⁵ EOO 2023: 10-11.

⁴⁶ "Sudegink Ruklą Deportuoк Vyriausybę Imigrantai Welcome!" - Žr. ES pagrindinių teisių agentūros (FRA) interneto svetainę: <https://fra.europa.eu/en/databases/anti-muslim-hatred/node/6789>.

⁴⁷ Ten pat. - Taip pat žr.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024-03-05 nutartį Nr. BB-1499-1-01-1-49037-2019-8 ir 2022-12-22 nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-266-648/2022.

⁴⁸ Taip pat žr. 2016 m. ECRI: § 21.

⁴⁹ EOO 2023: 30.

⁵⁰ Ten pat.

⁵¹ Taip pat žr. Jungtinių Tautų (JT) Rasinės diskriminacijos panaikinimo komitetas (CERD) (2019 m.), Baigiamosios pastabos dėl sujungtų devintosios ir dešimtosios periodinių ataskaitų apie Lietuvą, p. 2, § 11.

vykdytus lietuvių tautos trėmimus, represijas ir genocidą⁵². Žmogaus teisių stebėjimo institutas (ŽTSI) Lietuvos Respublikos Seimo Etikos ir procedūrų komisijai pateikė išvadą, kurioje įvertino Seimo nario viešus pasisakymus apie žydų bendruomenę ir, remdamasis ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika šioje srityje, konstatavo, kad jie prilygsta neapykantos kalbai, pažeidžiančiai žydų bendruomenės orumą ir saugumą bei kurstančiai neapykantą žydų bendruomenės atžvilgiu.⁵³ Seimas 2024 m. vasarį atėmė Seimo nario neliečiamybę, gavęs generalinio prokuroro prašymą patraukti jį baudžiamojon atsakomybėn už viešą tyčiojimąsi iš žydų, nepagarbos jiems reiškimą ir neapykantos jiems kurstymą.⁵⁴

35. Tačiau reikia pažymėti, kad tokios antisemitinės neapykantos kalbos nėra labai dažnas reiškinys šalyje. Taip pat nebuvo gauta pranešimų, kad dėl atsinaujinusio smurto Artimuosiuose Rytuose po spalio 7 d. Hamas teroristinių išpuolių ir po to sekusio Izraelio karo Gazos ruože būtų smarkiai padaugėję viešų antisemitinės neapykantos apraiškų.⁵⁵ Nors ECRI iš valdžios institucijų negavo jokios informacijos apie tolesnius veiksmus, susijusius su ankstesnėje ataskaitoje apie Lietuvą pateikta rekomendacija dėl konkrečios informuotumo didinimo veiklos, susijusios su nuosavybės gražinimu Lietuvos žydams ir žydų bendruomenėms, siekiant išvengti antisemitinės neapykantos apraiškų⁵⁶, taip pat ECRI negavo ir jokios informacijos, kuri rodytų, kad šis klausimas šiuo metu kelia kokių nors ypatingų problemų. Šiame kontekste ECRI taip pat pažymi, kad Lietuva, Tarptautinio holokausto atminties aljanso (IHRA) narė, 2018 m. patvirtino IHRA darbinę antisemitizmo apibrėžtį.⁵⁷ Ši apibrėžtis naudojama švietimo ir informuotumo didinimo veikloje, įskaitant Tarptautinės komisijos nacių ir sovietinio okupacinių režimų nusikaltimams Lietuvoje įvertinti veiklą⁵⁸, kuri vykdo švietimo ir atminimo įamžinimo veiklą Holokausto tema šalyje. Tai galima laikyti **gerosios praktikos** pavyzdžiu.
36. ECRI taip pat teigiamai vertina iš valdžios institucijų gautą informaciją, kad ultradešiniųjų nacionalistų ir karo laikų nacių kolaborantų šalininkų viešos eitynės, kurios ankstesnėje ECRI ataskaitoje apie Lietuvą buvo minimos kaip pagrindinis neapykantos kalbos šaltinis, nebevyksta.⁵⁹
37. Vis dažniau pasitaiko prieš LGBTI nukreiptos neapykantos kalbos, ypač, bet ne tik, per viešus LGBTI bendruomenės renginius ir diskusijas dėl teisės aktų pakeitimų LGBTI klausimais (žr. I.D skirsnį). Tokios politinės diskusijos yra labai supriešinančios, todėl jose dažnai vartojami įžeidžiantys žodžiai. 2022 m. gegužės mėn. Seimo narys grupei LGBTI aktyvistų pasakė, kad jie yra „degeneratai“, apkaltino juos lytiniu keliu plintančių ligų platinimu ir pasiūlė kreiptis į medikus. Incidentas įvyko Parlamento pastate netrukus po to, kai civilinės sąjungos įstatymo projektas buvo priimtas per pirmąjį svarstymą.⁶⁰ 2023 m. lapkritį Seimas balsavo už tai, kad būtų patenkintas generalinio prokuroro prašymas panaikinti parlamentaro neliečiamybę, kad jam būtų pareikšti oficialūs kaltinimai dėl viešo tyčiojimosi iš asmenų grupės ir nepagarbos jai reiškimu dėl jų seksualinės orientacijos.⁶¹
38. Pastaraisiais metais taip pat ne kartą buvo grasinama LGBTI asmenims, įskaitant bendruomenės teisių gynėjus.⁶² LGBTI grupių atstovai, su kuriais ECRI susitiko vizito Lietuvoje metu, nurodė, kad vis dar daug nukentėjusiųjų nuo homofobinės/ transfobinės neapykantos kalbos nepraneša apie

⁵² Žmogaus teisių stebėjimo institutas (2023 8 2), Lietuvos parlamento nario Žemaitaičio vieši pasisakymai pripažinti neapykantos kalba: [Žemaitaičio vieši pareiškimai buvo pripažinti neapykantos kalba | liberties.eu](https://www.ztsi.lt/lt/medienos/2023-08-02-zemaitaicio-viesi-pasisakymai-pripazinti-neapykantos-kalba)

⁵³ Ten pat.

⁵⁴ LRT (2024 m. vasario 14 d.), Lietuvos parlamentarui Žemaitaičiui atimta neliečiamybė dėl antisemitinių pasisakymų: <https://www.lrt.lt/en/news-in-english/19/2195646/lithuanian-mp-zemaitaitis-stripped-of-immunity-over-anti-semitic-posts>.

⁵⁵ Plg. ECRI 2023: Pareiškimas dėl antisemitizmo augimo Europoje dėl dabartinio konflikto Artimuosiuose Rytuose (priimtas 93-iajame plenariniame posėdyje, 2023 m. gruodžio 5-8 d.).

⁵⁶ ECRI 2016 M: § 44-45.

⁵⁷ 2018 m. sausio 24 d. - darbo apibrėžtį priėmusių šalių ir organizacijų apžvalgą žr.: IHRA, „Kas yra antisemitizmas?“ adresu: <https://holocaustremembrance.com/resources/working-definition-antisemitism>; taip pat žr. peržiūrėtą ECRI Bendrosios politikos rekomendaciją Nr. 9 dėl antisemitizmo prevencijos ir kovos su juo (įskaitant I priedą).

⁵⁸ Daugiau informacijos rasite Komisijos interneto svetainėje <https://www.komisija.lt/en/>.

⁵⁹ Plg. ECRI 2016: §§ 18-20.

⁶⁰ LRT (2023 m. lapkričio 16 d.), Lietuvos Seimo narys P. Gražulis neteko neliečiamybės dėl homofobiškų pasisakymų: <https://www.lrt.lt/en/news-in-english/19/2126335/lithuanian-mp-grazulis-stripped-of-immunity-over-homophobic-statements>.

⁶¹ Ten pat.

⁶² ESBO/ODIHR: <https://hatecrime.osce.org/lithuania>

tokius atvejus, net jei jie gali būti prilyginami nusikalstamam elgesiui (pvz., grasinimai), nes bijo atsiskleisti ne itin palankioje LGBTI atžvilgiu visuomenėje⁶³, nepasitiki policija ir baiminasi būti išjuokti.⁶⁴ Taip pat trūksta psichosocialinės pagalbos aukoms. Tačiau ECRI taip pat pastebėjo, kad šioje srityje padaryta tam tikra pažanga, pavyzdžiui, įtraukiant LGBTI klausimus į teisėsaugos pareigūnų mokymus apie neapykantos nusikaltimus (žr. II.B skirsnį).

39. ECRI buvo informuota, kad anksčiau buvo sunku patraukti baudžiamojon atsakomybėn už kriminalizuotas neapykantos kalbos formas, nes teismai reikalavo įrodyti „sisteminių“ tokio nusikaltimo pobūdį, paprastai nepakakdavo vienkartinį pareiškimų. Ši praktika pasikeitė⁶⁵, o vizito metu sutikti pašnekovai minėjo, kad po 2020 m. EŽTT sprendimo byloje Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą⁶⁶ reagavimas į kriminalizuotos neapykantos kalbos atvejus pagerėjo. ECRI taip pat pažymi, kad 2022 m. buvo padaryti Baudžiamojo kodekso 170 straipsnio, kuriuo draudžiamas neapykantos ar diskriminacijos kurstymas įvairiais išvardytais pagrindais, įskaitant rasę, tautybę, kalbą, kilmę ir religiją, pakeitimai⁶⁷ ir kuris yra pagrindinė teisinė nuostata, apimanti neapykantos nusikaltimus.⁶⁸ Iš dalies įgyvendinant 2016 m. ECRI rekomendaciją,⁶⁹ odos spalva ir etninė kilmė buvo įtrauktos tarp saugomų požymių.⁷⁰
40. Valdžios institucijos taip pat ėmėsi kitų priemonių, pavyzdžiui, vis dažniau įtraukdamos neapykantos kalbą į įvairius mokymus apie neapykantos nusikaltimus, minėtus II.B skyriuje, kuriuos ECRI ragina tęsti.
41. Priemonė, kurios imtasi 2021 m. balandžio mėn., skirta kovai su neapykantos kalba internete, yra vadinamasis „virtualaus patrulio“ padalinys policijoje, kuris stebi socialinę žiniasklaidą, ar joje nėra neteisėtos neapykantos kalbos. Šis padalinys renka informaciją apie įtariamą įstatymo pažeidimą ir perduoda ją tirti atitinkamam policijos departamentui. Šio padalinio įsteigimas taip pat yra atsakas į tai, kad pastaraisiais metais tokios neapykantos apraiškos iš žiniasklaidos priemonių interneto svetainių komentarų skilties, kur jos dabar dažnai blokuojamos arba ištrinamos, persikėlė į socialinės žiniasklaidos svetaines. Policijos „virtualaus patruliavimo“ padalinys apskritai pripažintas naudinga iniciatyva, o jo veikla jau paskatino atlikti keletą tyrimų. Tačiau problema yra ta, kad, remiantis ECRI vizito metu gauta informacija, šiame padalinyje dirba tik du visą darbo dieną dirbantys policijos pareigūnai, todėl galima manyti, kad jame trūksta darbuotojų veiklai vykdyti.
42. ECRI rekomenduoja valdžios institucijoms padidinti policijos „virtualaus patruliavimo“ padalinio darbuotojų skaičių, kad jis galėtų veiksmingai vykdyti savo funkcijas.
43. Pilietinės visuomenės atstovai, su kuriais ECRI kalbėjosi Lietuvoje, taip pat atkreipė dėmesį į tai, kad nėra aiškios aukšto rango politikų ar kitų visuomenės veikėjų reakcijos į neapykantos kalbos atvejus, kultūros.⁷¹ Tokios reakcijos nebuvimo išimtis yra vieši Ministro Pirmininko pareiškimai po Rusijos Federacijos agresijos prieš Ukrainą 2022 m. vasario mėn. pabrėžiant, kad Lietuvoje gyvenantys rusų ar baltarusių kilmės asmenys neturėtų būti kaltinami dėl Vladimiro Putino ar Aleksandro Lukašenkos veiksmų.⁷² Panašius komentarus išsakė ir Tautinių mažumų

⁶³ Taip pat žr. EOO 2023: 40.

⁶⁴ Šiuo atžvilgiu valdžios institucijos nurodo, kad gyventojų pasitikėjimas policija yra didelis: jos informavo ECRI, kad Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos užsakymu 2023 m. atlikto visuomenės nuomonės tyrimo duomenimis, policija pasitiki 82 proc. šalies gyventojų.

⁶⁵ Dėl ikiteisminių tyrimų praktikos nuo 2020 m. rudens žr. EOO / Žurnalistų etikos inspektorius tarnyba, Institucinis atsakas į neapykantos kalbą Lietuvoje: nepriklausoma apžvalga (2021 m.): 26; prieiga per internetą: <https://lygybe.lt/wp-content/uploads/2023/05/institucinis-atsakas-i-neapykantos-kalbos-reiskini-lietuvoje-nepriklausoma-apzvalga.pdf>.

⁶⁶ EŽTT, Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą (pareiškimo Nr. 41288/15), sprendimas. - Taip pat žr. sprendimą EŽTT, Valaitis prieš Lietuvą, (pareiškimo Nr. 39375/19), sprendimas, §§ 114-116; ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartį byloje Nr. 2K-58-489/2024, ypač § 24.

⁶⁷ Žr. 2016 m. ECRI: §§ 5-8.

⁶⁸ Taip pat žr: Žmogaus teisių stebėjimo institutas, Neapykantos nusikaltimų aukų teisių apsauga: Lietuvos atvejis, 2013 m.

⁶⁹ Ten pat: § 8.

⁷⁰ Ankstesnio ECRI vizito metu valdžios institucijos minėjo, kad, jų nuomone, abu aspektai jau yra įtraukti, t. y. kaip neatskiriama rasės ir kilmės pagrindų dalis. ECRI teigiamai pažymi, kad dabar šie du papildomi pagrindai buvo įtraukti į sąrašą.

⁷¹ Taip pat žr. ECRI Bendrosios politikos rekomendaciją Nr. 15 dėl kovos su neapykantos kalba ir Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendaciją CM/Rec(2022)16 valstybėms narėms dėl kovos su neapykantos kalba.

⁷² LRT (2022 m. gegužės 12 d.), Augantis priešiškas Lietuvos rusams – „nerimą keliantis ir pavojingas“ karo Ukrainoje padarinys; prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/en/news-in-english/19/1834662/growing-hostility-towards-lithuania-s-russians-alarming-and-dangerous-effect-of-ukraine-war>.

departamento prie Vyriausybės direktorius.⁷³ ECRI mano, kad tai yra **gera praktika**, kuri turėtų būti taikoma ir kitais neapykantos kalbos atvejais.

44. ECRI rekomenduoja imtis tolesnių veiksmų, kad viešieji asmenys, pavyzdžiui, aukšto rango pareigūnai, politikai, religiniai, ekonominiai ir bendruomenių lyderiai, būtų skatinami greitai, tvirtai ir viešai pasisakyti prieš bet kokią rasistinę ir LGBTI atžvilgiu neapykantos kalbą, reaguoti į bet kokius neapykantos kalbos atvejus, griežtai pasipriešinti neapykantos kalbai ir skatinti bendruomenių tarpusavio supratimą, įskaitant solidarumą su tais, prieš kuriuos nukreipta neapykantos kalba. Šiuo atžvilgiu ECRI remiasi savo Bendrosios politikos rekomendacija Nr. 15 dėl kovos su neapykantos kalba, Ministrų komiteto rekomendacija CM/Rec (2022)16 valstybėms narėms dėl kovos su neapykantos kalba ir Europos politinių partijų chartija dėl nerasistinės ir įtraukios visuomenės, kurią savo rezoliucijoje 2443 (2022) patvirtino Europos Tarybos Parlamentinė Asamblėja.

B. Neapykantos motyvuotas smurtas⁷⁴

45. Lietuva reguliariai teikia duomenis apie neapykantos nusikaltimus ESBO Demokratinių institucijų ir žmogaus teisių biurui (ODIHR). Duomenis renka Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos ir Generalinė prokuratūra.⁷⁵ ECRI pažymi, kad, remiantis iš valdžios institucijų gauta informacija, duomenys apie neapykantos nusikaltimus kaupiami dviejose atskirose duomenų bazėse: vienoje kaupiami policijos ir prokuratūros duomenys, o kitoje - teismų sistemos duomenys. Tačiau atrodo, kad nėra vienos bendros duomenų bazės, kuri leistų lengvai apžvelgti neapykantos nusikaltimų bylų tolesnius veiksmus ir jų teisinius rezultatus. ECRI ragina valdžios institucijas spręsti šį klausimą, kad būtų lengviau apžvelgti, kaip nagrinėjamos neapykantos nusikaltimų bylos.
46. Remiantis ESBO/ODIHR pateiktais duomenimis, 2022 m. buvo užfiksuoti septyni smurto prieš asmenis atvejai motyvuoti šališkumu ir 13 vandalizmo / kapų išniekinimo atvejų. 2021 m. dauguma pranešimų apie neapykantos nusikaltimus buvo susiję su veikomis prieš LGBTI asmenis (23 iš 31), o apie vieną išpuolio prieš LGBTI asmenį atvejį pranešė pilietinė visuomenė. Prieš LGBTI nukreipti incidentai 2020 m. taip pat sudarė pusę oficialiai užregistruotų atvejų, prie kurių prisidėjo pilietinė visuomenė, pranešusi apie du išpuolius prieš LGBTI asmenis ir vieną išpuolį prieš nuosavybę.⁷⁶ Nepaisant šios ataskaitos II.A skirsnyje minėtų patobulinimų, neatitikimas tarp oficialiai pateiktų duomenų ir pilietinės visuomenės pranešimų gali būti ir nepakankamų policijos veiksmų rezultatas. Pavyzdžiui, ECRI sužinojo apie 2022 m. rugpjūčio mėn. incidentą, per kurį buvo užpulti du vyrai, laikęsi už rankų, užpuolimas tariamai turėjo homofobinių motyvų, tačiau policija tariamai atsisakė tirti šį išpuolį. ECRI primygtinai ragina valdžios institucijas užtikrinti, kad tokie incidentai visada būtų veiksmingai ištirti ir kad būtų atsižvelgta į bet kokius galimus šališkus motyvus.
47. Smurtas prieš musulmonus Lietuvoje, kur tradicinė totorių bendruomenė (sudaranti didžiąją dalį šalies musulmonų) yra gerbiama, yra gana retas reiškinys. Vis dėlto incidentų pasitaiko ir šioje srityje. Vienas iš pavyzdžių - užfiksuotas smurto atvejis prieš musulmonus, kai du turkų taksi vairuotojus (kurie, kaip manoma, buvo musulmonai) užpuolė grupė neblaivių asmenų, kuriuos jie atsisakė vežti.⁷⁷ Kitas pavyzdys - 2019 m. pakartotinis vandalų išpuolis prieš mečetę.⁷⁸

Priemonės, kurių ėmėsi valdžios institucijos

48. Lietuva 2015 m. pradėjo įgyvendinti ODIHR programą „Teisėsaugos institucijų mokymai apie neapykantos nusikaltimus“ (TAHCLE) ir toliau rengia policijos pareigūnus pagal ODIHR mokymo programą. 2018 m. Lietuva kartu su ODIHR ir ES Pagrindinių teisių agentūra surengė seminarą apie neapykantos nusikaltimų registravimą ir duomenų rinkimą, naudodamasi ODIHR informacijos

⁷³ Ten pat.

⁷⁴ Šioje ataskaitoje neapykantos nusikaltimai turėtų būti suprantami kaip bet kokia nusikalstama veika, motyvuota neapykanta ar išankstiniu nusistatymu dėl „rasės“, odos spalvos, kalbos, religijos, pilietybės, tautinės ar etninės kilmės, seksualinės orientacijos ar lytinės tapatybės, nepriklausomai nuo to, ar ji yra tikra, ar tariama. Daugiau informacijos apie neapykantos nusikaltimo sąvoką žr. <http://hatecrime.osce.org/what-hate-crime>.

⁷⁵ Žr. ESBO/ODIHR: <https://hatecrime.osce.org/lithuania>.

⁷⁶ Ten pat.

⁷⁷ ESBO/ODIHR: <https://hatecrime.osce.org/lithuania>

⁷⁸ Ten pat.

prieš neapykantos nusikaltimus priemonių rinkiniu (INFAHCT). Jo rezultatas - rekomendacijų atitinkamoms valstybės institucijoms rinkinys.⁷⁹ Vėliau, 2020 m. vasario mėn. vidaus reikalų ministerija įsteigė darbo grupę, kurios tikslas - skatinti veiksmingą reagavimą į neapykantos nusikaltimus ir neapykantos kalbą (taip pat žr. ankstesnę ECRI rekomendaciją dėl tokios darbo grupės įsteigimo⁸⁰). Darbo grupę sudaro įvairių valdžios institucijų ir pilietinės visuomenės organizacijų atstovai. Jos veikla apima pasiūlymų dėl priemonių, skirtų sustiprinti veiksmus prieš neapykantos nusikaltimus, teikimą, tarptautinių įsipareigojimų įgyvendinimo stebėseną, atitinkamų teisės aktų svarstymą ir metinių ataskaitų apie neapykantos nusikaltimų padėtį Lietuvoje rengimą.⁸¹

49. 2020 m. Generalinė prokuratūra, atsižvelgdama į EŽTT sprendimą byloje Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą, paskelbė metodines rekomendacijas dėl neapykantos nusikaltimų.⁸² Dėl to buvo atnaujinta daugiau kaip 280 neapykantos nusikaltimų bylų. 2021 m. birželį Generalinė prokuratūra ir ODIHR kartu surengė informuotumo didinimo seminarą, kuriame dalyvavo 36 prokurorai ir generalinės prokuratūros atstovai, Vidaus reikalų ministerijos bei pilietinės visuomenės atstovai. Vienas iš rezultatų buvo Generalinės prokuratūros prašymas ODIHR peržiūrėti Generalinės prokuratūros metodines gaires dėl neapykantos nusikaltimų,⁸³ kurios vėliau, 2023 m., buvo atnaujintos.⁸⁴
50. 2022 m. 140 policijos pareigūnų dalyvavo penkiuose mokymuose „Tarpkultūrinių kompetencijų stiprinimas kovojant su neapykantos nusikaltimais“, kuriuos organizavo Lietuvos nevyriausybinė organizacija Žmogaus teisių stebėjimo institutas. Mokymų metu dėmesys buvo skiriamas skirtingų bendruomenių (romų, žydų, musulmonų, imigrantų) pažinimui, susiejant šias žinias su neapykantos nusikaltimų atpažinimu ir tyrimu. Tais pačiais metais 31 teisėjas dalyvavo mokymuose „Neapykantos nusikaltimai: teisiniai ir psichologiniai aspektai“, kuriuose, be kita ko, buvo kalbama apie neapykantos kalbos ir neapykantos nusikaltimų atpažinimą ir atskyrimą, EŽTT ir nacionalinių teismų praktiką.⁸⁵
51. ECRI giria valdžios institucijas už šią veiklą, ypač už pilietinės visuomenės dalyvavimą su neapykantos nusikaltimais susijusiuose mokymuose. Vis dėlto ECRI negavo jokios informacijos apie tai, ar buvo atliktas įvairių priemonių, kurių buvo imtasi, įskaitant mokymus, vertinimas, siekiant įvertinti, pagerinti ir išplėsti šias priemones.
52. ECRI rekomenduoja valdžios institucijoms įvertinti įvairias kovos su neapykantos nusikaltimais priemones, įskaitant ir mokymus, siekiant pagerinti ir galbūt išplėsti šią veiklą.

III. INTEGRACIJA IR ĮTRAUKTIS

A. Roma

53. 2021 m. surašymo duomenimis, šalyje gyveno 2 251 romas (0,08 proc. visų šalies gyventojų).⁸⁶ Pasak įvairių pašnekovų, su kuriais ECRI delegacija susitiko vizito šalyje metu, daugelis romų⁸⁷ ir toliau patiria diskriminaciją ir marginalizaciją. Per 2021 m. visuomenės nuostatų tyrimą romai išliko nepalankiausiai vertinama etninė grupė šalyje, nes 61 proc. respondentų nurodė, kad nenorėtų gyventi kaimynystėje su romais arba nuomoti jiems buto, o 36 proc. nenorėtų dirbti toje pačioje

⁷⁹ ESBO/ODIHR: <https://hatecrime.osce.org/lithuania>

⁸⁰ ECRI 2016 M: § 47.

⁸¹ ESBO/ODIHR: <https://hatecrime.osce.org/lithuania>

⁸² Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras (2020 m.); https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2020/04/neapykantos_nusikaltimu_tyrimo_metodines_rekomendacijos.pdf.

⁸³ ESBO/ODIHR: <https://hatecrime.osce.org/lithuania>

⁸⁴ Paskelbta Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2023 m. liepos 26 d.; https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2023/09/20230726_neapykantos_nusikaltimai_rekomendacijos.pdf.

⁸⁵ ESBO/ODIHR: <https://hatecrime.osce.org/lithuania>

⁸⁶ Oficialiosios statistikos portalas, 2021 m., 2021 m. gyventojų ir būstų surašymas, galima rasti adresu: <https://osp.stat.gov.lt/gyventoju-ir-bustu-surasymai1>.

⁸⁷ Romai Lietuvoje yra pripažinta tautinė mažuma, todėl ECRI čia taip pat remiasi Europos Tarybos Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos patariamojo komiteto darbu - žr. <https://www.coe.int/en/web/minorities/lithuania>.

darbovietėje.⁸⁸ 2022 m. apklausos rezultatai buvo panašūs.⁸⁹ 2019 m. birželio 7 d. baigiamosiose pastabose dėl Lietuvos JT Rasinės diskriminacijos panaikinimo komitetas (CERD) išreiškė susirūpinimą, kad romai ir toliau patiria socialinę atskirtį ir neproporcingai patiria skurdą. Komitetas taip pat susirūpinęs dėl: a) nuolat mažos romų vaikų ir jaunuolių, įgijusių pagrindinį išsilavinimą ir besimokančių aukštosiose mokyklose, dalies; b) didelio romų, ypač romų moterų, nedarbo lygio; c) didelės romų, gyvenančių netinkamomis būsto sąlygomis, dalies, nepaisant sėkmingų pastangų perkelti kai kurias romų šeimas iš Kirtimų gyvenvietės; ir d) mažesnio nei vidutinis romų, apdraustų privalomuoju sveikatos draudimu, skaičiaus ir mažų jų galimybių naudotis sveikatos priežiūros paslaugomis. CERD susirūpinęs pažymėjo, kad „romų ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pažeidimus dar labiau apsunkina stereotipai, išankstinis nusistatymas ir netolerancija, lemiantys diskriminaciją užimtumo, būsto, sveikatos priežiūros ir švietimo srityse“.⁹⁰

54. Įgyvendinant romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2015-2020 m. veiksmų planą buvo nustatyta nemažai trūkumų.⁹¹ CERD pateiktose rekomendacijose nurodoma, kad Veiksmų planas buvo nepakankamai finansuojamas ir trūko žmogiškųjų išteklių, o romų bendruomenė, ypač romų moterys, nepakankamai dalyvavo įgyvendinant planus.⁹² Tačiau valdžios institucijos informavo ECRI apie kai kuriuos veiksmų plano pasiekimus (žr. toliau). 2022 m. liepos 1 d., vėluodamas dėl Covid-19 pandemijos, Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtino naują *Romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2022-2023 m. veiksmų planą*. Veiksmų plane, be romų diskriminacijos prevencijos ir tolerancijos šiai grupei skatinimo, daugiausia dėmesio skiriama kovai su romų skurdu, lygių galimybių švietimo ir užimtumo srityse užtikrinimui.⁹³ ECRI primygtinai ragina valdžios institucijas įvertinti įgyvendinimą, kad būtų galima parengti ir suplanuoti tolesnį veiksmų planą.

Švietimas

55. Valdžios institucijos informavo ECRI apie pažangą romų vaikų švietimo srityje, palygindamos 2015 m. padėtį su 2020 m. surinktais duomenimis. Ikimokyklinio ugdymo įstaigas lankančių romų skaičius padidėjo nuo 33 proc. 2015 m. iki 50 proc. 2020 m. 10-19 metų amžiaus grupėje romų vaikų, kurie nebaigė pradinio ugdymo arba vis dar mokosi pradinėje mokykloje, dalis sumažėjo nuo 36 proc. 2015 m. iki 28 proc. 2020 m. Valdžios institucijų duomenimis, 2015 m. 14% 7-16 metų amžiaus romų vaikų nedalyvavo švietimo sistemoje, tačiau 2020 m. šis skaičius sumažėjo iki 6%. 20-29 metų amžiaus grupėje neraštingų ir pradinio išsilavinimo neturinčių romų skaičius sumažėjo nuo 11% iki 4%, o vidurinį išsilavinimą įgijusių šios amžiaus grupės romų dalis padidėjo nuo 8% iki 18%.
56. ECRI teigiamai vertina iš valdžios institucijų ir Romų visuomenės centro gautą informaciją, kad Lietuvos mokyklose nebėra klasių, kuriose mokytųsi tik romai (de facto segregacija). Romų visuomenės centras, kurį remia Tautinių mažumų departamentas prie Vyriausybės, taip pat organizuoja lietuvių kalbos pamokas romų vaikams. Be to, ECRI išgirdo apie du projektus, kuriuose dalyvauja mokyklos, samdančios romų tautybės absolventus kaip padėjėjus švietimo su romais srityje, kad jie galėtų dirbti su bendruomenės šeimomis švietimo klausimais. Tačiau tai nėra metodas, kuris būtų taikomas sistemškai ir nacionaliniu mastu. ECRI taip pat buvo informuota, kad klasėse, kuriose mokosi romų tautybės mokiniai, gali dirbti romų mokytojų padėjėjai, tačiau dėl lėšų trūkumo tokie padėjėjai šiuo metu samdomi ne kiekvienoje klasėje, kurioje jų reikia.
57. ECRI rekomenduoja valdžios institucijoms i) tęsti ir didinti pastangas, kad romų švietimo rodikliai pasiektų tokį patį lygį, kaip ir daugumos gyventojų, ir ii) užtikrinti, kad būtų skiriamas būtinas finansavimas siekiant sudaryti galimybę dirbti romų mokytojų padėjėjams.

⁸⁸ Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas (LSMC)/Vairovės plėtros grupė/Media4change, 2021 m., Visuomenės nuomonės tyrimų rezultatai 2021 m.: <http://www.ces.lt/wp-content/uploads/2010/02/Visuomen%C4%97s-nuostat%C5%B3-apklausos-rezultatai-2021.pdf>.

⁸⁹ Žr. EOO 2023: 10.

90 JT ŽTSl, 2019 m., Baigiamosios pastabos dėl bendrų devintosios ir dešimtosios Lietuvos periodinių ataskaitų, p. 3, § 17.

91 Taip pat žr. 2016 m. ECRI: §§ 61-71.

92 UN CERD 2019: 3-4, § 18.

93 Tautinių mažumų departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės direktorius, 2022 m., Romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2022-2023 m. veiksmų planas, p. 1. - 2020 m. Vilniaus mieste patvirtinta nauja romų integracijos savivaldybės lygmeniu programa 2020-23 metams. Plane siekiama stiprinti sveikatos priežiūros, socialinės apsaugos ir kultūros sritis, tačiau numatyta labai nedaug priemonių būsto, užimtumo ir švietimo srityse.

Įdarbinimas

58. 2021 m. atlikto gyventojų surašymo duomenimis, tik 5 proc. romų buvo dirbantys, palyginti su 45 proc. daugumos gyventojų. Didžioji dalis romų yra savarankiškai dirbantys asmenys, dažnai nesaugiose ir mažai apmokamose darbo vietose. Valdžios institucijos pranešė, kad apie 350 romų pasinaudojo Europos socialinio fondo projektu, kuris buvo vykdomas nuo 2016 m. iki 2023 m. Dalyviai dalyvavo profesinio mokymo kursuose, galėjo gauti teisinės konsultacijas ir paramą steigiant įmones, apie 40 proc. dalyvių vėliau įsidarbino.⁹⁴ Tačiau pagrindinė problema, trukdanti profesiniam mokymui, tebėra reikalavimas turėti įgytą pradinį išsilavinimą (ir tai patvirtinantį atitinkamą pažymėjimą). Tai vis dar kelia problemų daugeliui romų bendruomenės narių, kuriems toks mokymas būtų naudingas. Valdžios institucijos po apsilankymo informavo ECRI, kad kai kurie suaugusiųjų mokymo kursai dabar prieinami ir asmenims, neturintiems pradinio išsilavinimo. Tačiau, nors ECRI tai vertina kaip teigiamą pokytį, mano, kad su tuo susijusios gautos informacijos visiškai nepakanka.⁹⁵ Be to, ECRI negavo jokios informacijos, kad vykdytą šią įgūdžių ugdymo veiklą atsižvelgiama į konkrečius romų moterų poreikius.
59. ECRI rekomenduoja valdžios institucijoms siūlyti žemo slenksčio profesinį mokymą ir įgūdžių ugdymo veiklą, kuriai nebūtina įgyti formalaus išsilavinimo arba jo visai nereikia, atsižvelgiant į daugelio romų išsilavinimo lygį, kad būtų galima juos įtraukti į tokias programas ir taip padidinti jų dalyvavimą darbo rinkoje. Ten taip pat turėtų būti skiriamas dėmesys konkrečioms romų moterų poreikiams.

Būstas

60. 2020 m. savivaldybė nugriovė Kirtimų romų gyvenvietę prie Vilniaus.⁹⁶ Nors, remiantis ECRI gauta informacija, savivaldybė ėmėsi įvairių priemonių, kad suteiktų tinkamą alternatyvų būstą, ypač pažeidžiamoms šeimoms (namų ūkiams su mažais vaikais arba lėtinėmis ligomis sergantiems asmenims), ne visos šeimos iš karto gavo naują būstą. Apie 55 proc. romų šeimų iš Kirtimų buvo suteiktas socialinis būstas arba kompensacijos už nuomą, kai kurios persikėlė į kitus miestus arba nusipirko nekilnojamojo turto, tačiau apie 30 proc. romų šeimų turėjo apsigyventi pas giminaičius, o kai kurios liko be būsto. Pilietinės visuomenės atstovai ECRI delegacijai vizito šalyje metu minėjo, kad, jų nuomone, griovimas buvo pernelyg skubotas ir nepakankamai pasirengta būsto netekimo pasekmėms. Vėliau Vilniaus savivaldybė pasamdė romų tarpininką būsto klausimais, kad padėtų tiems buvusiems gyventojams, kurie dar negavo alternatyvaus tinkamo būsto. Tačiau šis etatas buvo tik laikinas.
61. Valdžios institucijos, remdamosi 2021 m. gyventojų surašymu, ECRI nurodė, kad bendra romų būsto padėtis Lietuvoje pagerėjo, palyginti su padėtimi prieš dešimt metų, kai tik pusė romų namų ūkių turėjo vonią, karštą vandenį ir tualetą. Dabar šiuos patogumus turi beveik 87 proc. romų namų ūkių (palyginti su 93 proc. visų gyventojų). 2021 m. 93% romų namų ūkių turėjo centrinį šildymą (95% visų gyventojų), o 100% - elektrą.
62. ECRI rekomenduoja valdžios institucijoms bendradarbiauti su Vilniaus savivaldybe ir jai padėti užtikrinti, kad visi buvę Kirtimų gyventojai, kurie dar negavo tinkamo būsto, jį gautų.

Sveikatos priežiūra

63. 2021 m. gyventojų surašymo duomenimis, 96% romų yra apdrausti bendroju sveikatos draudimu (palyginti su 91% 2015 m. ir tik 76% 2011 m.). Valdžios institucijos taip pat pranešė ECRI apie kai kuriuos kitus teigiamus pokyčius: remiantis 2020 m. atliktais tyrimais, subjektyvus savo sveikatos vertinimas, palyginti su 2015 m., šiek tiek pagerėjo, ypač tarp jaunesnių romų. Tačiau per tą patį laikotarpį padaugėjo 45 metų ir vyresnių romų, kurie savo sveikatą vertino kaip „blogą“ arba „labai blogą“.⁹⁷ Apskritai, palyginti su visų Lietuvos gyventojų rodikliais, romų bendruomenėje yra daugiau žmonių, kurie savo sveikatą vertina blogai. Tai taip pat sutampa su ECRI vizito šalyje

94 Projekto pavadinimas – „Dirbkime kartu su romais - naujos darbo galimybės ir iššūkiai“.

95 Žr. ECRI 2016: § 72. - Po vizito valdžios institucijos informavo ECRI, kad pagal naują teisės aktą dalis Lietuvos kvalifikacijų sistemos II lygio programų yra skirtos ir asmenims, neturintiems pradinio išsilavinimo, kurie taip pat gali dalyvauti neformaliuose suaugusiųjų mokymo kursuose, skirtuose profesinėms kompetencijoms įgyti.

96 Taip pat žr. 2016 m. ECRI: § 71.

97 Vita Kontvainė / Diversity Development Group, Romų tautybės asmenų padėtis 2020 m. [Situation of persons of Roma nationality in 2020], 2020: 21-23.

metu iš pilietinės visuomenės atstovų gauta informacija apie trumpesnę romų bendruomenės narių gyvenimo trukmę. Todėl ECRI ragina valdžios institucijas dėti daugiau pastangų, kad pagerėtų romų sveikatos priežiūros rezultatai, be kita ko, prireikus pasitelkiant romų sveikatos priežiūros tarpininkus.

B. Etniniai rusai

64. Rusų tautybės Lietuvos piliečiai yra trečioji pagal dydį etninė grupė šalyje ir, 2021 m. gyventojų surašymo duomenimis, jie sudaro 5 proc. gyventojų.⁹⁸ Rusų tautinė mažuma šalyje turi senas istorines šaknis.⁹⁹ LGKT duomenimis, vienas iš reikšmingiausių 2022 m. Lietuvos gyventojų nuostatų pokyčių buvo gerokai pablogėjęs požiūris į etninius rusus.¹⁰⁰ Bendruomenės atstovai ECRI nurodė, kad bendra situacija, jų žodžiais tariant, „dar nėra labai bloga“. Šiame kontekste jie atkreipė dėmesį į kai kuriuos įvykius, kurie įvyko po Rusijos agresijos prieš Ukrainą 2022 m. vasario mėn. ir kurie, jų nuomone, trukdė geriau integruotis ir įsitraukti į Lietuvos visuomenę.
65. Tokio suvokimo pavyzdys yra kultūros paminklų, skirtų istoriniams rusų menininkams, pervadinimas, tačiau tai taip pat reikia vertinti atsižvelgiant į sovietmečiu primestos Rusijos kultūrinės hegemonijos įveikimo kontekstą. Pavyzdžiui, 2023 m. kovą Vilniaus miesto taryba, suderinusi su Kultūros ministerija ir kitomis valstybinėmis institucijomis, nusprendė pervadinti Literatūrinį Aleksandro Puškino muziejų, panaikindama nuorodą į rusų poetą.¹⁰¹ ECRI pabrėžia, kad neigiamų nuotaikų ir neapykantos etniniams rusams prevencija ir kova su jomis viešojoje erdvėje yra svarbi siekiant geresnės etninės rusų mažumos narių integracijos ir įtraukties į Lietuvos visuomenę.
66. ECRI rekomenduoja valdžios institucijoms užkirsti kelią bet kokioms neigiamoms nuotaikoms ir neapykantai prieš etninius rusus viešojoje erdvėje, kurios sudarytų kliūčių etninės rusų mažumos narių integracijai ir įtraukčiai į Lietuvos visuomenę, ir kovoti su jomis.

C. Pabėgėliai ir papildomos apsaugos gavėjai¹⁰²

67. 2017 m. valdžios institucijos priėmė integracijos veiksmų planą, grindžiamą tarpinstitucinės darbo grupės parengiamuoju darbu. Šiame veiksmų plane taip pat pristatyta „integracijos kaip abipusio proceso“ sąvoka, kurią ECRI skatina jau daugelį metų. Tais pačiais metais buvo pakeisti atitinkami teisės aktai, kad papildomos apsaugos gavėjai galėtų naudotis įvairiomis socialinėmis paslaugomis ir išmokomis (pvz., visiška sveikatos priežiūra, neįgalumo išmokomis) tuo pačiu (t. y. aukštesniu) lygiu kaip ir pabėgėliai, taip įgyvendinant ankstesnę 2016 m. ECRI pateiktą rekomendaciją.¹⁰³ ECRI giria valdžios institucijas už šį požiūrį.
68. 2017 m. veiksmų plane taip pat buvo numatyta visiems pabėgėliams ir asmenims, kuriems suteikta papildoma apsauga, pradėti taikyti individualius integracijos planus, kurie buvo pradėti taikyti 2020 m., pakeitus atitinkamus teisės aktus. Be to, plane buvo numatyta aktyvesnė profesinio tobulėjimo ir profesinio mokymo veikla. Šiuo atžvilgiu reikėtų paminėti, kad

⁹⁸ Oficialiosios statistikos portalas, Lietuvos Respublikos 2021 m. gyventojų ir būstų surašymo rezultatai. – Šis skyrius neapima šiuo metu Lietuvoje gyvenančių Rusijos Federacijos piliečių.

⁹⁹ Minority Rights Group, Russians in Lithuania, galima rasti adresu: <https://minorityrights.org/communities/russians-5/>. - Taip pat žr. Europos Tarybos Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos patariamąjį komitetą darbu: <https://www.coe.int/en/web/minorities/lithuania>.

¹⁰⁰ EOO 2023: 10-11; cituoja duomenis iš Diversity Development Group/Lithuanian Centre for Social Sciences, Visuomenės Nuostatos etninių ir religinių grupių atžvilgiu: 2022 M. [Societal Attitudes Regarding Ethnic and Religious Groups: By Groups: 2022].

¹⁰¹ Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija (LRT), Vilnius pervadina Aleksandro Puškino muziejų (2023 m. kovo 8 d.); <https://www.lrt.lt/en/news-in-english/19/1930985/vilnius-renames-alexander-pushkin-museum>. - Šiuo atžvilgiu pažymėtina, kad 2022 m. pavasarį, po Rusijos agresijos prieš Ukrainą, Literatūrinio Aleksandro Puškino muziejaus atstovai Vilniuje kartu su kitais Lietuvos rusų bendruomenės atstovais kvietė žmones prisijungti prie protesto akcijos, smerkiančios Rusijos išpuolį. LRT (2022 m. gegužės 12 d.), Augantis priešiškas Lietuvos rusams „nerimą keliantis ir pavojingas“ karo Ukrainoje padarinys: <https://www.lrt.lt/en/news-in-english/19/1834662/growing-hostility-towards-lithuania-s-russians-alarming-and-dangerous-effect-of-ukraine-war>.

¹⁰² ECRI žino pranešimų apie praktiką, prilygstančią „išstūmimui“, dėl kurios pastaraisiais metais į Lietuvos teritoriją sėkmingai atvyko mažiau prieglobsčio prašytojų, o tai turėjo įtakos šalyje esančių pabėgėlių ir papildomos apsaugos statuso gavėjų skaičiui ir su jais susijusios integracijos politikos vykdymui. Šiame kontekste ECRI pažymi, kad kitos Europos Tarybos institucijos ir įstaigos, taip pat ir Europos Žmogaus Teisių Teismas ir Žmogaus teisių komisaras, pagal savo atitinkamus įgaliojimus turi geresnes galimybes svarstyti šį klausimą, ir jie tai padarė. - Remiantis Lietuvos valdžios institucijų 2024 m. gegužės mėn. pateikta informacija, Užsieniečių registracijos centre yra 77 prieglobsčio prašytojai, o Ruklos pabėgėlių priėmimo centre - šeši asmenys, kuriems suteiktas apsaugos statusas. Tuo pat metu 690 apsaugos gavėjų gauna valstybės paramą integracijai savivaldybėse: 626 pripažinti pabėgėliai, 4 asmenys, kuriems suteikta papildoma apsauga, 30 asmenų, turinčių leidimą laikinai gyventi dėl šeimos susijungimo, taip pat 30 vaikų, kurių bent vienas iš tėvų turi leidimą nuolat gyventi šalyje.

¹⁰³ ECRI 2016 M: § 79.

pabėgėliams, papildomą apsaugą gavusiems asmenims, taip pat asmenims, kuriems suteikta laikinoji apsauga, yra numatytos dvejų metų trukmės subsidijos įdarbinimui (žr. III.D skirsnį).

69. 2022 m. buvo parengta nauja Užsieniečių integracijos strategija ir su ja susijęs veiksmų planas iki 2030 m. Į jį taip pat įtraukta nuostata atlikti teisinę analizę siekiant įvertinti, kur reikia toliau keisti atitinkamus teisės aktus, ir akcentuojamas tarpinstitucinis įvairių agentūrų ir valdžios institucijų koordinavimas.
70. ECRI pripažįsta valdžios institucijų padarytą pažangą. Vis dėlto tam tikros problemos išlieka. Nors kalbų mokymo srityje buvo padidintas pamokų skaičius, jų vis dar nepakanka.¹⁰⁴ Tai turi tiesioginės įtakos pabėgėlių ir asmenų, kuriems suteikta papildoma apsauga, dalyvavimui darbo rinkoje. Be to, nėra specialių lietuvių kalbos kursų pabėgėlių vaikams.¹⁰⁵ Vietoj to dažnai pasikliaujama jų įtraukimu į mokyklos sistemą. Tačiau įvairūs vizito metu sutikti pašnekovai informavo ECRI delegaciją, kad tai ne visada pavyksta ir gali turėti neigiamų pasekmių pabėgėlių vaikų mokymosi rezultatams. Todėl ECRI primygtinai ragina valdžios institucijas gerinti kalbų mokymą pabėgėliams ir asmenims, kuriems suteikta papildoma apsauga, taip pat į jį įtraukti pamokas vaikams.
71. Kita susirūpinimą kelianti sritis - šeimos susijungimo klausimas. Pabėgėliai ir asmenys, kuriems suteikta papildoma apsauga, gali prašyti šeimos susijungimo be jokių sąlygų per tris mėnesius nuo to laiko, kai jiems suteikiamas apsaugos statusas. Nors tai yra dosni tvarka, pabėgėlių statuso gavėjai dažnai susiduria su įvairiomis praktinėmis problemomis, susijusiomis su biurokratinėmis kliūtimis gaunant dokumentus ir organizuojant susitikimus su šeimos nariais dėl privačių rangovų, kuriuos Lietuvos valdžios institucijos pasamdė atlikti dokumentų patikrinimus ir išduoti vizas įvairiose pasaulio valstybėse.¹⁰⁶ Jei per tris mėnesius nepavyksta užbaigti būtino proceso, sistema be sąlygų nebetaikoma. Šiuo atžvilgiu reikėtų skirti daugiau laiko ir užtikrinti lankstumą.
72. ECRI rekomenduoja valdžios institucijoms pratęsti laikotarpį, per kurį pabėgėliai ir asmenys, kuriems suteikta papildoma apsauga, gali prašyti šeimos susijungimo be sąlygų, nuo dabartinių trijų mėnesių iki bent devynių mėnesių.
73. Vizito į šalį metu paaiškėjo, kad ne visa 2017 m. veiksmų plane numatyta veikla galėjo būti įgyvendinta, kaip buvo numatyta, nes trūko lėšų. Be to, didelė atsakomybė už veiksmingą integraciją ir įtrauktį, savaime suprantama, tenka vietos valdžios institucijoms, kuriose turėtų vykti faktinė integracija ir įtrauktis, įskaitant būsto užtikrinimą, kuris tebėra didelė problema. ECRI buvo atkreiptas dėmesys į tai, kad centrinės valdžios parama, įskaitant finansinius išteklius, vietos valdžios institucijoms, skirta integracijos ir įtraukties priemonėms, nėra pakankama, kad būtų galima įvykdyti šioms institucijoms tenkančias užduotis. Panaši problema buvo pastebėta ir apsilankius Ruklos pabėgėlių priėmimo centre. ECRI delegacija galėjo įsitikinti gerais infrastruktūros standartais ir darbuotojų puikiu darbu, tačiau kartu iš savo pašnekovų vizito metu išgirdo, kad reikiamo vyriausybės finansavimo ne visada pakanka, o prireikus nepakankamai greitai koreguojamas centre apgyvendinamų asmenų skaičiaus svyravimas. Atrodo, kad reikia lankstesnės reakcijos ir tinkamos paramos.
74. ECRI rekomenduoja valdžios institucijoms užtikrinti tinkamą finansinę paramą užsieniečių, ypač pabėgėlių ir asmenų, kuriems suteikta papildoma apsauga, integracijos ir įtraukties veiksmų planams įgyvendinti. Be to, valdžios institucijos turėtų skirti pakankamai finansinių išteklių vietos valdžios institucijoms už priemones, kurių jos imasi siekdamos padėti šioms grupėms. Taip pat valdžios institucijos turėtų finansiškai remti Ruklos priėmimo centrą, atsižvelgdamos į jo kintančius poreikius.

¹⁰⁴ Institucijos informavo ECRI, kad Užimtumo tarnyba finansuoja kalbų kursus tiek ieškantiems darbo, tiek jau dirbantiems asmenims. Lietuvių kalbos mokymo programos organizuojamos Lietuvoje gyvenantiems ES ir ELPA piliečiams ir jų šeimos nariams, taip pat trečiųjų šalių piliečiams, turintiems leidimą gyventi Lietuvoje. Bedarbiai gali gauti stipendiją. Tačiau buvo išsakyta susirūpinimas dėl nepakankamo kalbų kursų pritaikymo paramos gavėjams, turintiems labai žemą išsilavinimo lygį (pvz., neraštingiems asmenims), vyresnio amžiaus žmonėms ir kitoms specialių poreikių turinčioms grupėms. Žr. pvz: Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė, Išankstiniai tyrimai - Pagalba pabėgėliams, jų socialinė integracija [Preliminary Studies - Assistance to refugees and their social integration] 2023: § 74.

¹⁰⁵ Gali būti organizuojamos lietuvių kalbos pamokos pabėgėlių vaikams, tačiau tai priklauso nuo konkrečios mokyklos sprendimo.

¹⁰⁶ ECRI buvo informuota, kad kai kuriose kilmės šalyse, ypač Afrikoje, netoliese nėra šios bendrovės biurų, o pasiekti juos kitur gali būti sudėtinga. Visada reikalaujama susitikti asmeniškai pokalbiui.

D. Ukrainiečiai, perkelti dėl Rusijos karo prieš Ukrainą

75. Lietuvos valdžios institucijų duomenimis, nuo 2022 m. vasario mėn. iki 2023 m. lapkričio mėn. į šalį atvyko ir laikinosios apsaugos statusą gavo apie 77 000 ukrainiečių, kurių didžiąją dalį sudaro moterys ir vaikai. Be to, valdžios institucijos informavo ECRI, kad maždaug 3300 ukrainiečių, atvykusių prieš patvirtinant laikinosios apsaugos sistemą, gavo humanitarinį statusą. Laikinosios apsaugos gavėjai turi visas galimybes įsidarbinti, mokytis, gauti sveikatos priežiūros paslaugas ir socialinę apsaugą, tuo tarpu humanitarinio statuso turėtojai turi galimybę įsidarbinti, mokytis ir gauti skubią sveikatos priežiūrą,¹⁰⁷ tačiau gali naudotis visiška socialine apsauga tik tuo atveju, jei šešis mėnesius dirbo Lietuvoje ir mokėjo socialinio draudimo įmokas. Socialinės apsaugos išmokos apima išmokas vaikams ar nuomos subsidijas asmenims, neturintiems pakankamai pajamų. Atsižvelgiant į sudėtingą situaciją būsto rinkoje po to kai daug ukrainiečių atvyko į šalį (2021 m. - 2,8 mln. gyventojų), būsto suradimas tampa vis didesne problema, ypač miestuose. Humanitarinį statusą turintiems ukrainiečiams, kurie negali dirbti, problema yra tai, kad jiems nesuteikiamos visos teisės į socialinę apsaugą. Todėl ECRI primygtinai ragina valdžios institucijas rasti konstruktyvius sprendimus šiai asmenų kategorijai.
76. Be to, nors valdžios institucijos, ypač vietos valdžios institucijos, ėmėsi daug teigiamų priemonių ukrainiečiams Lietuvoje remti, vis dar išlieka keletas iššūkių. ECRI delegacija turėjo galimybę apsilankyti Jonavos mieste ir jo socialinės integracijos centre, kur galėjo stebėti labai profesionalų ir atsidavusį centro darbuotojų darbą ir savivaldybės institucijų pastangas skatinti integraciją ir įtrauktį vietos lygmeniu. Centras taip pat atsižvelgia į atskirus moterų, kurios sudaro didžiąją dalį paslaugų gavėjų, poreikius, pavyzdžiui, kai kalbama apie paslaugų struktūrą ir laiką, kad jos būtų suderinamos su daugelio ukrainiečių motinų, atvykusių į Lietuvą be savo partnerių, vaikų priežiūros įsipareigojimais. Tai galima laikyti **gerąja praktika**.
77. Tačiau pagal nacionalinę politiką asmenims, turintiems laikiną apsaugą ar humanitarinį statusą (kitais nei pabėgėlio statusą turintiems asmenims), individualūs integracijos planai netaikomi. Kalbant apie lietuvių kalbos pamokas suaugusiesiems¹⁰⁸, ECRI ypač pastebėjo, kad vien įvadinių kursų nepakanka, o labai reikalingi tęstiniai kursai, kuriuos siūlo valstybinė Užimtumo tarnyba, dažnai buvo prieinami tik internetu¹⁰⁹, o tai apsunkina asmeninį bendravimą ir motyvuotą mokymąsi grupėse. Apskritai teigiama, kad pradedančiųjų lietuvių kalbos kursai yra lengviau prieinami, tačiau klasėje vykstančius kursus, skirtus jau aukštesniems kalbos lygiams, rasti sudėtinga, esą dėl to, kad šiai brangesnei (palyginti su internetiniais kursais) mokymo formai trūksta lėšų.¹¹⁰ Jonavoje Socialinės integracijos centras siūlo papildomus asmeninius užsiėmimus, tačiau juos reikia finansuoti iš savivaldybės biudžeto, o tai padaryti gali ne visos savivaldybės. Todėl akivaizdu, kad reikia skirti daugiau lėšų nacionaliniu mastu.
78. Nors daugelis ukrainiečių dažnai gali susikalbėti su lietuviais rusų kalba,¹¹¹ mokymasis valstybinės kalbos galiausiai palengvina jų integraciją, įskaitant ir įsidarbinimo galimybes. Tai ypač svarbu visuomenėje, kur vis labiau atmetama rusų kultūra ir kalba. Visoje šalyje atliktoje apklausoje tarp 200 perkeltų ukrainiečių kalbos kursų prieinamumas buvo dažniausiai minima problema, trukdanti integracijai. Ypač dėl to, kad daugelis jų taip pat nurodė ketinantys artimiausioje ateityje likti Lietuvoje: didžiulis noras mokytis kalbos susiduria su galimybių trūkumu.¹¹² Iš apklaustų ukrainiečių 45,9 proc. kaip pagrindinę problemą nurodė nepakankamas galimybes lankyti kalbos kursus.¹¹³ Įdomu tai, kad pagrindinė motyvacija mokytis kalbos ukrainiečiams buvo ne tik įsidarbinimo galimybės, bet ir pagarba bei dėkingumas šaliai, suteikusiai jiems apsaugą.¹¹⁴

¹⁰⁷ Šiame kontekste valdžios institucijos informavo ECRI, kad pagal Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatymo 6 straipsnio 5 dalį būtinoji medicinos pagalba ir būtinosios paslaugos (būtinosios asmens sveikatos priežiūros paslaugos, be kurių paciento sveikatos būklė gali pablogėti tiek, kad prireiktų skubios medicinos pagalbos) iš valstybės biudžeto finansuojamos ir asmenims, turintiems leidimą gyventi Lietuvoje dėl humanitarinių priežasčių.

¹⁰⁸ Taip pat žr. šios ataskaitos skyrių apie pabėgėlius ir papildomą apsaugą gavusius asmenis.

¹⁰⁹ Kitais atvejais Užimtumo tarnybos galima prašyti kompensacijos už kitur organizuojamus kursus, tačiau tik registruotiems darbo ieškantiems asmenims. Be to, kai kuriems atrodo, kad biurokratinės kompensavimo procedūros yra pernelyg sudėtingos. Žr: Rytų Europos studijų centras (RESC), Ukrainos migrantų adaptacija ir integracija Lietuvoje, 2023 m.: 8.

¹¹⁰ Ten pat.

¹¹¹ Ten pat: 3. - 35,9 proc. ukrainiečių respondentų paminėjo, kad Lietuvą pasirinko dėl to, kad čia jie gali susikalbėti rusų kalba.

¹¹² Ten pat: 6-8, 19.

¹¹³ Ten pat: 6.

¹¹⁴ Ten pat.

Atsižvelgdama į tokį aukštą teigiamos motyvacijos lygį ir integracijos kaip abipusio principo pripažinimą, ECRI mano, kad tai yra galimybė integruoti ukrainiečius plečiant ir stiprinant lietuvių kalbos kursų prieinamumą visoje šalyje.

79. ECRI rekomenduoja Lietuvos valdžios institucijoms išplėsti ir sustiprinti lietuvių kalbos mokymą ukrainiečiams šalyje.

IV. KONKREČIOS TEMOS LIETUVA

Jehovos liudytojų padėtis

80. Lietuvoje Jehovos liudytojai yra įregistruoti kaip religinė bendruomenė. Pirmą kartą teisinį statusą šalyje jie gavo 1934 m. Šiuo metu jiems priklauso apie 3 000 narių. Jų, kaip registruotos religinės bendruomenės, statusas yra žemiausias trijų pakopų religinių grupių registravimo sistemoje šalyje. Devynios grupės turi „tradicinių religinių bendruomenių“ statusą – aukščiausias lygmuo, kurio atstovai gali gauti įvairias privilegijas, ir kurių bendruomenės turi būti Lietuvoje ne mažiau kaip 300 metų.¹¹⁵ 2021 m. Konstitucinio Teismo nutarimu¹¹⁶ antrasis lygmuo, kurių nariai gali gauti mažesnes privilegijas,¹¹⁷ kaip valstybės pripažinta „netradicinė religija“, reikia, kad religinė bendruomenė šalyje teisėtai egzistuoję 25 metus, jos mokymas neprieštaruotų Lietuvos Konstitucijai ir moralei, o religinė grupė turėtų palaikymą visuomenėje.¹¹⁸ Ši „netradicinės religijos“ valstybinį pripažinimą suteikia Seimas, remdamasis profesine ekspertize ir Teisingumo ministerijos rekomendacija. Remdamasi ekspertize, Teisingumo ministerija nerekomendavo Seimui pripažinti Jehovos liudytojų minėta religija dėl jų atsisakymo atlikti karinę tarnybą ir atsisakymo perpilti kraują gydymo tikslais.¹¹⁹
81. Vizito metu Jehovos liudytojų atstovai ECRI delegacijai teigė, kad ekspertizė buvo parengta su jais nepasitarus.¹²⁰ Dėl atsisakymo perpilti kraują jie teigė, kad valdžios institucijos jau turi teisinių priemonių, kuriomis gali pakeisti tėvų nuomonę su vaikų sveikata susijusiais atvejais ir prireikus apsaugoti vaiko interesus. Kalbant apie sąžinės priekaištus, Jehovos liudytojai yra pasirengę vietoj karo prievolės atlikti alternatyvią civilinę valstybinę tarnybą, bet tokios galimybės Lietuvoje šiuo metu nėra. Europos Žmogaus Teisių Teismas 2022 m. rugsėjo mėn. byloje *Teliatnikov prieš Lietuvą* nustatė, kad Lietuvoje egzistuojanti alternatyvioji tarnyba nėra pakankamai atskirta nuo kariuomenės ir todėl nėra tikra alternatyvi civilinė tarnyba.¹²¹ ECRI buvo informuota, kad Lietuvos valdžios institucijos sudarė tarpinstitucinę darbo grupę, kuri turi spręsti šį klausimą ir rasti sprendimą, kuris neprieštaruotų Teismo sprendimui.
82. ECRI primygtinai ragina valdžios institucijas užtikrinti, kad Teisingumo ministerijos neigiama rekomendacija Seimui dėl Jehovos liudytojų prašymo suteikti jiems valstybės pripažintos „netradicinės religijos“ statusą būtų peržiūrėta, ypač atsižvelgiant į Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimą byloje *Teliatnikov prieš Lietuvą*.

TARPINĖS REKOMENDACIJOS DĖL TOLESNIŲ VEIKSMŲ

ECRI prašo Lietuvos valdžios institucijų teikti pirmumo teisę įgyvendinant šias dvi konkrečias rekomendacijas:

¹¹⁵ Tai: Romos katalikai, graikų katalikai, evangelikai liuteronai, evangelikai reformatai, rusų stačiatikiai, senovės tikintieji, žydai, musulmonai sunitai ir karaimai.

¹¹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (2021-09-07) nutarimas KT140-N11/2021, bylos Nr. 15/2019 Dėl termino, per kurį religinės bendruomenės gali kreiptis dėl valstybės pripažinimo.

¹¹⁷ Pavyzdžiui, tam tikros mokesčių lengvatos ir teisė bendruomenės dvasininkams atlikti teisiškai pripažintas vestuvių apeigas.

¹¹⁸ Keturios pripažintos netradicinės religijos yra šios: Lietuvos evangelikų baptistų bendruomenių sąjunga, Septintosios dienos adventistų bažnyčia, Evangelinio tikėjimo krikščionių sąjunga ir Lietuvos Naujoji apaštalų bažnyčia.

¹¹⁹ Lietuvos teisingumo ministerija (2022 11 21). - Taip pat žr.: JAV valstybės departamentas, 2022 m. tarptautinė ataskaita apie religijos laisvę (Lietuva): 9.

¹²⁰ Taip pat žr.: Europos Jehovos liudytojų asociacija 2023, Lietuva: 2023 m. spalio 2-13 d. ESBO Varšuvos žmogaus dimensijos konferencija): 4-5.

¹²¹ EŽTT, *Teliatnikov prieš Lietuvą* (pareiškimo Nr. 51914/19). - Ši problema ir su ja susijęs atsisakymas suteikti valstybės pripažinimą taip pat liečia Romuvos bendruomenę - senovės baltų religinę grupę Lietuvoje. Šiuo klausimu žr. sprendimą EŽTT byloje *Senovės baltų religinė asociacija „Romuva“ prieš Lietuvą* (pareiškimo Nr. 48329/19).

- (§4) ECRI rekomenduoja valdžios institucijoms pirmiausia gerokai padidinti Lygių galimybių kontrolieriaus, Seimo kontrolieriaus ir Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybų finansavimą, kad jos galėtų veiksmingai vykdyti savo įgaliojimus.
- (§21) ECRI pirmiausia rekomenduoja valdžios institucijoms imtis priemonių, kad Lietuva visiškai įgyvendintų Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimą byloje Macatė prieš Lietuvą.

Ne vėliau kaip po dvejų metų nuo šios ataskaitos paskelbimo ECRI atliks tarpinį šių dviejų rekomendacijų įgyvendinimo vertinimą.

REKOMENDACIJŲ SĄRAŠAS

Rekomendacijų vieta ataskaitos tekste nurodyta skliausteliuose.

1. (§4) ECRI rekomenduoja valdžios institucijoms pirmiausia gerokai padidinti Lygių galimybių kontrolieriaus, Seimo kontrolieriaus ir Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybų finansavimą, kad jos galėtų veiksmingai vykdyti savo įgaliojimus.
2. (§13) ECRI rekomenduoja sukurti visos šalies lygiu duomenų apie rasistines ir prieš LGBTI nukreiptas patyčias mokyklose rinkimo sistemą, remiantis ECRI Bendrosios politikos rekomendacija Nr. 10 dėl kovos su rasizmu ir rasine diskriminacija mokykliniame ugdyme ir per jį.
3. (§17) ECRI rekomenduoja valdžios institucijoms: i) sudaryti nuolatinę LGBTI lygybės darbo grupę, kuri suburtų atitinkamas valstybės tarnybas ir institucijas bei pilietinės visuomenės veikėjus; ii) atlikti arba užsakyti tyrimą apie LGBTI asmenų padėtį Lietuvoje, ypač akcentuojant problemas, su kuriomis jie susiduria siekdami veiksmingos lygybės; ir iii) remiantis tyrimo rezultatais ir nuolatinės darbo grupės pasiūlymais, apsvarstyti galimybę parengti ir priimti aiškiai apibrėžtą LGBTI lygybės strategiją ir (arba) veiksmų planą.
4. (§21) ECRI pirmiausia rekomenduoja valdžios institucijoms imtis priemonių, kad Lietuva visiškai įgyvendintų Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimą byloje Macatė prieš Lietuvą.
5. (§28) ECRI pakartoja savo rekomendaciją, kad valdžios institucijos imtųsi priemonių užtikrinti, kad Lietuva visiškai įgyvendintų Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimą byloje L. prieš Lietuvą dėl lyties pakeitimo tvarkos ir sąlygų reglamentavimo, taip pat atitinkamų Europos Tarybos Ministrų Komiteto sprendimų, priimtų vykdant šio Teismo sprendimo vykdymo priežiūrą. Šiuo atžvilgiu valdžios institucijos galėtų remtis ECRI Bendrosios politikos rekomendacija Nr. 17 dėl netolerancijos ir diskriminacijos LGBTI asmenų atžvilgiu prevencijos ir kovos su ja bei kitais atitinkamais Europos Tarybos dokumentais. Be to, valdžios institucijos turėtų rasti praktinių sprendimų, kaip netaikyti reikalavimo nutraukti santuoką dėl lyties pakeitusių susituokusių asmenų ir peržiūrėti būtiną psichiatrinių „transseksualumo pažymų“, kaip išankstinės sąlygos, poreikį.
6. (§42) ECRI rekomenduoja valdžios institucijoms padidinti policijos „virtualaus patruliavimo“ padalinio darbuotojų skaičių, kad jis galėtų veiksmingai vykdyti savo funkcijas.
7. (§44) ECRI rekomenduoja imtis tolesnių veiksmų, kad viešieji asmenys, pavyzdžiui, aukšto rango pareigūnai, politikai, religiniai, ekonominiai ir bendruomenių lyderiai, būtų skatinami greitai, tvirtai ir viešai pasisakyti prieš bet kokią rasistinę ir LGBTI atžvilgiu neapykantos kalbą, reaguoti į bet kokius neapykantos kalbos atvejus, griežtai pasipriešinti neapykantos kalbai ir skatinti bendruomenių tarpusavio supratimą, įskaitant solidarumą su tais, prieš kuriuos nukreipta neapykantos kalba. Šiuo atžvilgiu ECRI remiasi savo Bendrosios politikos rekomendacija Nr. 15 dėl kovos su neapykantos kalba, Ministrų komiteto rekomendacija CM/Rec (2022)16 valstybėms narėms dėl kovos su neapykantos kalba ir Europos politinių partijų chartija dėl nerasistinės ir įtraukios visuomenės, kurią savo rezoliucijoje 2443 (2022) patvirtino Europos Tarybos Parlamentinė Asamblėja.
8. (§52) ECRI rekomenduoja valdžios institucijoms įvertinti įvairias kovos su neapykantos nusikaltimais priemones, įskaitant ir mokymus, siekiant pagerinti ir galbūt išplėsti šią veiklą.
9. (§57) ECRI rekomenduoja valdžios institucijoms i) tęsti ir didinti pastangas, kad romų švietimo rodikliai pasiektų tokį patį lygį, kaip ir daugumos gyventojų, ir ii) užtikrinti, kad būtų skiriamas būtinas finansavimas siekiant sudaryti galimybę dirbti romų mokytojų padėjėjams.
10. (§59) ECRI rekomenduoja valdžios institucijoms siūlyti žemo slenksčio profesinį mokymą ir įgūdžių ugdymo veiklą, kuriai nebūtina įgyti formalaus išsilavinimo arba jo visai nereikia, atsižvelgiant į daugelio romų išsilavinimo lygį, kad būtų galima juos įtraukti į tokias programas ir taip padidinti jų dalyvavimą darbo rinkoje. Ten taip pat turėtų būti skiriamas dėmesys konkreitiems romų moterų poreikiams.
11. (§62) ECRI rekomenduoja valdžios institucijoms bendradarbiauti su Vilniaus savivaldybe ir jai padėti užtikrinti, kad visi buvę Kirtimų gyventojai, kurie dar negavo tinkamo būsto, jį gautų.
12. (§66) ECRI rekomenduoja valdžios institucijoms užkirsti kelią bet kokioms neigiamoms nuotaikoms ir neapykantai prieš etninius rusus viešojoje erdvėje, kurios sudarytų kliūčių etninės rusų mažumos narių integracijai ir įtraukčiai į Lietuvos visuomenę, ir kovoti su jomis.

13. (§72) ECRI rekomenduoja valdžios institucijoms pratęsti laikotarpį, per kurį pabėgėliai ir asmenys, kuriems suteikta papildoma apsauga, gali prašyti šeimos susijungimo be sąlygų, nuo dabartinių trijų mėnesių iki bent devynių mėnesių.
14. (§74) ECRI rekomenduoja valdžios institucijoms užtikrinti tinkamą finansinę paramą užsieniečių, ypač pabėgėlių ir asmenų, kuriems suteikta papildoma apsauga, integracijos ir įtraukties veiksmų planams įgyvendinti. Be to, valdžios institucijos turėtų skirti pakankamai finansinių išteklių vietos valdžios institucijoms už priemones, kurių jos imasi siekdamos padėti šioms grupėms. Taip pat valdžios institucijos turėtų finansiškai remti Ruklos priėmimo centrą, atsižvelgdamos į jo kintančius poreikius.
15. (§79) ECRI rekomenduoja Lietuvos valdžios institucijoms išplėsti ir sustiprinti lietuvių kalbos mokymą ukrainiečiams šalyje.

BIBLIOGRAFIJA

Šioje bibliografijoje nurodyti pagrindiniai publikuoti šaltiniai, kuriais naudotasi nagrinėjant padėtį Lietuvoje. Tai nėra išsamus visu informacijos šaltinių, kuriais ECRI disponavo rengdama ataskaitą, sąrašas.

Europos komisija prieš rasizmą ir netoleranciją (ECRI)

1. ECRI (2019), Conclusions on the implementation of the recommendations in respect of Lithuania subject to interim follow-up, CRI(2019)25.
2. ECRI (2016), Fifth report on Lithuania, CRI(2016)20.
3. ECRI (2014), Conclusions on the implementation of the recommendations in respect of Lithuania subject to interim follow-up, CRI(2014)22.
4. ECRI (2011), Fourth report on Lithuania, CRI(2011)38.
5. ECRI (2006), Third report on Lithuania, CRI(2006)2.
6. ECRI (2003), Second report on Lithuania, CRI(2003)5.
7. ECRI (1997), Report on Lithuania, CRI(97)56.
8. ECRI (1996), [General Policy Recommendation No. 1](#): Combating racism, xenophobia, antisemitism and intolerance, CRI(96)43.
9. ECRI (2018), [General Policy Recommendation No. 2 \(revised\)](#): Equality bodies to combat racism and intolerance at national level, CRI(2018)06.
10. ECRI (1998a), [General Policy Recommendation No. 3](#): Combating racism and intolerance against Roma/Gypsies, CRI(98)29.
11. ECRI (1998b), [General Policy Recommendation No. 4](#): National surveys on the experience and perception of discrimination and racism from the point of view of potential victims, CRI(98)30.
12. ECRI (2022), [General Policy Recommendation No. 5 \(revised\)](#) Preventing and combating anti-Muslim racism and discrimination, CRI(2022)6.
13. ECRI (2001), [General Policy Recommendation No. 6](#): Combating the dissemination of racist, xenophobic and antisemitic material via the Internet, CRI(2001)1.
14. ECRI (2003), [General Policy Recommendation No. 7](#): National legislation to combat racism and racial discrimination, CRI(2003)8rev, as amended in 2017.
15. ECRI (2004b), [General Policy Recommendation No.8](#): Combating racism while fighting terrorism, CRI(2004)26.
16. ECRI (2021), [General Policy Recommendation No. 9 \(revised\)](#): Preventing and Combating Antisemitism, CRI(2021)28.
17. ECRI (2007a), [General Policy Recommendation No.10](#): Combating racism and racial discrimination in and through school education, CRI(2007)6.
18. ECRI (2007b), [General Policy Recommendation No.11](#): Combating racism and racial discrimination in policing, CRI(2007)39.
19. ECRI (2009b), [General Policy Recommendation No. 12](#): Combating racism and racial discrimination in the field of sport, CRI(2009)5.
20. ECRI (2011), [General Policy Recommendation No.13](#): Combating antigypsyism and discrimination against Roma, CRI(2011)37rev, as amended in 2020.
21. ECRI (2012b), [General Policy Recommendation No. 14](#): Combating racism and racial discrimination in employment, 2012, CRI(2012)48.
22. ECRI (2016a), [General Policy Recommendation No. 15](#): Combating Hate Speech, CRI(2016)15.
23. ECRI (2016b), [General Policy Recommendation No. 16](#): Safeguarding irregularly present migrants from discrimination, CRI(2016)16.
24. ECRI (2023), [General Policy Recommendation No. 17](#): Preventing and combating intolerance and discrimination against LGBTI persons.
25. ECRI (2023), Statement of the rise of antisemitism in Europe as a result of the current conflict in the Middle East (adopted at its 93rd plenary meeting, 5-8 December 2023).
26. ECRI (2022), [ECRI Glossary](#).

Other sources (listed in alphabetical order)

27. Council of Europe, Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities – see: <https://www.coe.int/en/web/minorities/lithuania>.
28. Council of Europe, Commissioner for Human Rights (2015), [Human rights and intersex people](#).
29. Council of Europe, Commissioner for Human Rights (2011), Discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity in Europe, 2nd edition.
30. Council of Europe, Committee of Ministers (2022), Recommendation CM/Rec(2022)16 on combating hate speech.
31. Council of Europe, Committee of Ministers (2010), Recommendation CM/Rec(2010)5 on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity.

32. Council of Europe Parliamentary Assembly (2017), [Resolution 2191 \(2017\)](#): Promoting the human rights of and elimination discrimination against intersex people.
33. Department of National Minorities under the Government of the Republic of Lithuania (2022), Action Plan for Integration of Roma into Lithuanian Society for 2022-2023.
34. Eastern Europe Studies Centre (EESC), Adaptation and integration of Ukrainian migrants in Lithuania, 2023.
35. European Association of Jehovah's Witnesses (2023), Lithuania: Jehovah's Witnesses Religious Freedom Report (OSCE Warsaw Human Dimension Conference 2 October-13 October 2023).
36. European Union (EU), Fundamental Rights Agency (FRA), Database 2012-2022 on Anti-Muslim Hatred; available at: <https://fra.europa.eu/en/databases/anti-muslim-hatred/node/6789>.
37. Human Rights Monitoring Institute (2013), Protection of Hate Crime Victims' Rights: the case of Lithuania, 2013.
38. Human Rights Monitoring Institute (2 August 2023), [Public Statements of Lithuanian MP Žemaitaitis Were Recognised As Hate Speech | liberties.eu](#).
39. Institute of Sociology at the Lithuanian Centre for Social Sciences (LSMC)/Diversity Development Group/Media4change, (2021), Results of Public Attitude Surveys in 2021; available at: <http://www.ces.lt/wp-content/uploads/2010/02/Visuomen%C4%97s-nuostat%C5%B3-apklausos-rezultatai-2021.pdf>.
40. International Holocaust Remembrance Alliance (26 May 2016), Working Definition of Antisemitism; available at: <https://holocaustremembrance.com/resources/working-definition-antisemitism>.
41. Lithuanian Centre for Social Sciences, Diversity Development Group (2022), Visuomenės Nuostatos Etninių ir Religinių grupių Atžvilgiu: Grupių Atžvilgiu: [Societal Attitudes Regarding Ethnic and Religious Groups: By Groups: 2022].
42. Lithuanian National Radio and Television (LRT) (14 February 2024), Lithuanian government to turn to Constitutional Court to invalidate anti-LGBTQ law; available at: <https://www.lrt.lt/en/news-in-english/19/2195979/lithuanian-government-to-turn-to-constitutional-court-to-invalidate-anti-lgbtq-law>
43. LRT (16 November 2023), Lithuanian MP Gražulis stripped of immunity over homophobic statements; available at: <https://www.lrt.lt/en/news-in-english/19/2126335/lithuanian-mp-grazulis-stripped-of-immunity-over-homophobic-statements>.
44. LRT (8 March 2023), Vilnius renames Alexander Pushkin museum; available at: <https://www.lrt.lt/en/news-in-english/19/1930985/vilnius-renames-alexander-pushkin-museum>
45. LRT (12 May 2022), Growing hostility towards Lithuania's Russians 'alarming and dangerous' effect of Ukraine war; available at: <https://www.lrt.lt/en/news-in-english/19/1834662/growing-hostility-towards-lithuania-s-russians-alarming-and-dangerous-effect-of-ukraine-war>.
46. Minority Rights Group, Russians in Lithuania, available at: <https://minorityrights.org/communities/russians-5/>.
47. National Education Agency (2022), Lithuania - Education in the country and regions. Inclusive Education, (Nacionalinė švietimo agentūra. Lietuva. Švietimas šalyje ir regionuose. [traukusis ugdymas), available at: <https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2022/08/Svietimas-Lietuvoje-2022-web.pdf>.
48. Office of the Equal Opportunities Ombudsperson (7 July 2020), Human rights education is gradually being included in the work of schools, available at: <https://vygybe.lt/naujienos/zmogaus-teisiu-ugdymas-po-truputi-itraukiamas-i-mokyklu-darba/>
49. Official Statistics Portal, 2021, Population and Housing Census 2021, available at: <https://osp.stat.gov.lt/gyventoju-ir-bustu-surasymai1>.
50. Official Statistics Portal, Results of the 2021 Population and Housing Census of the Republic of Lithuania.
51. OSCE/ODIHR hate crime reporting Lithuania: <https://hatecrime.osce.org/lithuania>.
52. United Nations (UN), Committee on the Elimination of Racial Discrimination (CERD) (2019), Concluding observations on the combined ninth and tenth periodic reports on Lithuania.
53. United Nations, Human Rights Council, Universal Periodic Review (2022), Report of the Working Group on the Universal Periodic Review – Lithuania.
54. United Nations, Human Rights Council, Universal Periodic Review (2016), Report of the Working Group on the Universal Periodic Review - Lithuania.
55. US State Department (2023), 2022 International Report on Religious Freedom (Lithuania).

Toliau pateikiamas priedas nėra ECRI analizės ir pasiūlymų dėl situacijos Lietuvoje dalis.

ECRI, laikydamasi savo procedūros pagal kiekvieną šalį, pradėjo konfidencialų dialogą su Lietuvos valdžios institucijomis dėl pirmojo ataskaitos projekto. Į kai kurias valdžios institucijų pastabas buvo atsižvelgta ir jos buvo įtrauktos į galutinę ataskaitos versiją (kurioje, laikantis standartinės ECRI praktikos ir jei nenurodyta kitaip, buvo galima atsižvelgti tik į pokyčius iki 2024 m. balandžio 11 d., t. y. pirmojo projekto nagrinėjimo dienos).

Valdžios institucijos taip pat paprašė, kad ši nuomonė būtų pateikta kaip ataskaitos priedas.

The European Commission against Racism and Intolerance (hereinafter referred to as ECRI), in accordance with its country monitoring procedure, engaged in confidential dialogue with the authorities of the Republic of Lithuania on a draft of the report. A number of the authorities' comments were integrated into the report's final version. The authorities also requested that the following viewpoint be reproduced as an appendix to the report.

Lithuania welcome ECRI's report, covering the situation from the very beginning of 2019 up to 11 April 2024, and the opportunity to respond to the sixth-cycle report. We also welcome ECRI's acknowledgements of the progress we have made and good practices we have developed in a number of fields since ECRI's fifth-cycle report of 7 March 2016. We are pleased that ECRI's representatives were able to meet officials and non-Governmental organisations during their visit to Lithuania in November 2023.

The response to the sixth-cycle report on Lithuania by the European Commission against Racism and Intolerance

I. EFFECTIVE EQUALITY AND ACCESS TO RIGHTS B. Inclusive education

(§ 7)

The paragraph mentions the Life Skills Program (*Lith. Gyvenimo įgūdžių programa*): “<...> life skills classes are taught, which are less academic, and it is not clear to what extent they also involve different issues concerning diversity in society.” The report mentions, that it is not clear what areas the program covers. We would like to clarify that the curriculum clearly indicates which areas and which parts this program covers. The basis of the Life Skills Program is social and emotional education, which includes such thematic areas as prevention of the use of psychoactive substances, prevention of bullying and violence, prevention of suicides, sexuality education, health education, first aid, and human safety. The Life Skills Program cyclically repeats these themes throughout the educational period, supplementing them by age-specific aspects.

(§ 12)

We would also like to clarify that legislation do not stipulate exclusively mandatory anti-bullying prevention programs in schools. According to the Law on Education, any form of violence, including psychological and physical violence, is prohibited in educational institutions (bullying is also included). In addition, the Law on Education regulates the activities of schools and their responsibilities. According to Article 43, Paragraph 19, Clause 5 of the Law on Education, schools must provide opportunities for students to participate in preventive programs that meet the quality criteria set by the Minister of Education, Science and Sports. The prevention programs run by schools already have assessment and self-evaluation methodologies. Therefore, the provisions of the Law on Education of the Republic of Lithuania form the legal prerequisites for the creation of a system for the fight against violence and the prevention of bullying in all schools of the country, which carry out pre-school, pre-primary, primary, basic, secondary and primary vocational education programs.

D. LGBTI equality

(§16)

In addition to the national Action Plan for the Promotion of Non-Discrimination (2021-2023), we would like to draw your attention to a more recent strategic document - the national Action Plan for the Implementation of Equal Opportunities (2024-2026) adopted on 28 July 2023 (<https://www.etar.lt/portal/lt/legalAct/eca9b702d7111ee9de9e7e0fd363afc>). Task 7 in this Action Plan is dedicated to the LGBT+ rights.

(§§18, 20 and 21)

As regards implementation of the judgment of the ECtHR in the case of Macatė v. Lithuania, no. 61435/19)

According to the Government, the following information demonstrates that the Lithuanian authorities are taking measures to implement the present judgment of the European Court of Human Rights (hereinafter – the ECtHR).

Recognizing the unconditional obligation to implement the judgments of the ECtHR, on 14 July 2023 the Ministry of Justice of the Republic of Lithuania prepared a Draft Law amending

Article 4 of the Law on the Protection of Minors. In particular, the Draft Law recognized Article 4 § 2 (16) of the Law on the Protection of Minors as repealed¹. The Government approved and submitted the Draft Law to the Seimas (the Parliament) of the Republic of Lithuania. As soon as the Seimas rejected the Draft Law on 7

---

¹ Draft Law amending Article 4 of the Minors Protection Law:

< <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/87fc5200221211eea0b6cad9848a9596?jfwid=-wb5huwr1d> >.

November 2023 and as there were grounds to examine the constitutionality of Article 4 § 2 (16) of the Law on the Protection of Minors, on 27 December 2023 the Ministry of Justice prepared the Draft Resolution of the Government of the Republic of Lithuania, to apply to the Constitutional Court of the Republic of Lithuania asking to consider and adopt a decision on whether Article 4 § 2 (16) of the Law on the Protection of Minors is in compliance with the Constitution². The authorities and non-governmental organizations (including the National LGBTI rights organisation (LGL) and Lithuanian Centre for Human Rights (LCHR)), expressed approval for such a legal evaluation of the concerned law provision by the Constitutional Court. On 14 February 2024 the Government of the Republic of Lithuania decided to file a petition with the Constitutional Court of the Republic of Lithuania for an investigation into the compliance of Article 4 § 2 (16) of the Law on the Protection of Minors with the Constitution. The Constitutional Court decided to accept the petition of the Government to consider and adopt a decision on whether Article 4 § 2 (16) of the Law on the Protection of Minors is in compliance with Article 25 §§ 1 and 2 of the Constitution³, Article 29 of the Constitution⁴, Article 38 §§ 1 and 2 of the Constitution⁵, Article 138 § 3 of the Constitution⁶, and the constitutional principle of a State under the rule of law⁷. Currently, the constitutional justice proceedings are pending.

What is highly important is that besides the initiative to apply to the Constitutional Court, which proves the efforts of the Government to comply with the judgment of the ECtHR in *Macatė* case, the Government states that there is not a slightest theoretical or practical possibility of further application of the legal provision in issue (Article 4 § 2 (16) of the Law on the Protection of Minors) in a discriminatory manner on the grounds of sexual orientation. First, the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the ECtHR's case-law (including the judgment in *Macatė* case) has direct effect in Lithuania and prevails over the domestic laws (except for the Constitution). Second, one should note the jurisprudence of the Constitutional Court which found that the constitutional concept of the family may not be derived solely from the institution of marriage and is neutral in terms of gender (the rulings of 28 September 2011⁸ and of 11 January 2019⁹). Third, the practice of the domestic authorities ensures the non-application of Article 4 § 2 (16) of the Minors Protection Law in a discriminatory manner. The authorities adhere to the relevant case-law of the ECtHR regarding the concept of family and the jurisprudence of the Constitutional Court of Lithuania regarding the constitutional concept of family, which is neutral in terms of gender.

The Government wishes to specify that according to Article 4 § (16) of the Law on the Protection of Minors, the public information is considered to be harmful to minors which expresses contempt for family values, [or] encourages a different concept of marriage and creation of family from the one enshrined in the Constitution and the Civil Code (compare *a contrario* para. 18 of the Draft ECRI report on Lithuania). Any single violation of Article 4 § 2 (16) of the Law on the Protection of Minors has not been found by the authorities since 2014 (compare *a contrario* para. 20 of the Draft ECRI report on Lithuania).

---

² Accessible through: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/876275f0a4ca11ee8172b53a675305ab?positionInSearchResults=10&searchModelUUID=7ad70653-d74e-45c0-983f-5fc8c6ac9a9e>.

³ **Article 25**

"Everyone shall have the right to have his own convictions and freely express them.

No one must be hindered from seeking, receiving, or imparting information and ideas. <...>".

⁴ **Article 29**

"All persons shall be equal before the law, courts, and other state institutions and officials.

Human rights may not be restricted; no one may be granted any privileges on the grounds of gender, race, nationality, language, origin, social status, belief, convictions, or views."

⁵ **Article 38**

"The family shall be the basis of society and the State.

Family, motherhood, fatherhood, and childhood shall be under the protection and care of the State. <...>".

⁶ **Article 138**

"<...>

International treaties ratified by the Seimas of the Republic of Lithuania shall be a constituent part of the legal system of the Republic of Lithuania."

⁷ Accessible through: <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2965/content>.

⁸ The ruling of the Constitutional Court of Lithuania of 28 September 2011:

<<https://lrkt.lt/en/court-acts/search/170/ta1112/content>>.

⁹ The ruling of the Constitutional Court of Lithuania of 11 January 2019, no KT3-N1/2019: <<https://lrkt.lt/en/courtacts/search/170/ta1915/content>>.

If the above-mentioned provisions were declared to be unconstitutional by the Constitutional Court, they would be immediately eliminated from the legal system by default, without any additional measures.

(§§ 22 and 23)

As indicated in the report, the legal regulation of civil partnership in Lithuania is provided in the XV Chapter of the Civil Code. However, those provisions have not yet entered into force since the adoption of the Civil Code, as the adoption of necessary implementing legal act is still pending. In May 2024 the Ministry of Justice initiated a draft petition for the Constitutional Court, asking Constitutional Court to evaluate the constitutionality of the adopted but till this day not valid regulation concerning partnerships (i. e. the provisions of Article 3.229 of the Civil Code, that makes possible to form a partnership only between different sex partners) and the provisions regarding the abovementioned Chapter's entry into force.

(§ 25)

We would like to make it clear – most applicants hire a lawyer (because managing legal system and applying to court is neither easy nor intuitive for a person with no background in law), the procedure is costly and not easily accessible to everyone. The procedure usually takes about a month, however, that highly depends on the discretion of the judge assigned to the case. Next to that, since one needs a diagnosis to apply to court, the process in reality is actually much lengthier.

(§ 30)

Exact citation of the ruling is: "*It should be noted, that one of the forms of discrimination prohibited under Article 29 of the Constitution is the restriction of the rights of a person on the grounds of his/her gender identity and/or sexual orientation; such a restriction should also be regarded as degrading human dignity.*"
<https://lrkt.lt/en/court-acts/search/170/ta1915/content>

(§ 34)

The case of impeachment was initiated against this Member of Parliament and in the conclusion of 25 April 2024 of the Constitutional Court this parliamentarian for his statements was recognized guilty of the severe violation of the Constitution and the breach of the Parliamentary oath. As the consequence he had to step out from the Parliament prior to the end of his mandate. <https://lrkt.lt/en/court-acts/search/170/ta3018/summary>

II. HATE SPEECH AND HATE-MOTIVATED VIOLENCE A. Hate speech

(§ 36)

Although such marches seem to have ended, they still happen to take place; at least one was on the 16th of February, 2024 during Lithuania's Independence Day celebrations. The march was less Nazi-oriented and might seem to be more peaceful but still they are very nationalistic and definitely anti-migration oriented. Slogans talk about migrants not speaking Lithuanian language and similar.
<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2197469/iki-tukstancio-zmoniu-vilniuje-zygiavo-eitynesesu-deglais>

(§39)

The Government wishes to add that in its judgment of 17 January 2023 in *Valaitis v. Lithuania*, no. 39375/19, the ECtHR, *inter alia*, concluded that the current practice of the Lithuanian authorities, since delivery of the judgment in *Beizaras and Levickas*, no longer displays the discrepancy that the ECtHR identified in that judgment. The ECtHR found that the domestic authorities in the present case “drew the necessary conclusions” from the judgment in *Beizaras and Levickas* and, by applying the domestic law in the light of the principles as formulated by the Court in that judgment, “addressed the cause of the Convention violation”. The ECtHR held that the authorities' discriminatory attitude – identified by the Court in *Beizaras and Levickas*, is no longer apparent. The Court noted that effective remedies regarding the prevention, detection and prosecution of hate crimes may also come about through domestic practice (see *Valaitis v. Lithuania*, cited above, §§ 114-116).¹⁰

III. INTEGRATION AND INCLUSION

A. Roma

(§ 56)

---

¹⁰ Accessible through: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-222318> .

The paragraph says: “ECRI was also informed that an entitlement to Roma teaching assistants in classes with Roma pupils exists, but that due to lack of funds, such assistants are not currently hired for every class that requires one.” The Government would like to clarify this provision, since the purpose of providing special support (which includes an assistant for a pupil) is to increase the effectiveness of the education of a student with special educational needs. According to the Law on Education, special educational needs are defined as the need for assistance and services in the educational process, arising from a person’s exceptional abilities, congenital or acquired disorders, and environmental factors. The need for assistance for a child with special educational needs is assessed and assigned by the pedagogical psychological service (hereinafter referred to as the Service) taking into account the conclusions of the health care institution's specialists, after assessing the child's developmental disorders and determining the special educational needs. Therefore, all children who have special educational needs can get an assistant. If Roma children have special educational needs and have been assessed by the Service, they are also entitled to a pupil’s assistant. In other cases, the position of such assistant can be established only if the headteacher expresses a need.

Each municipality applies individual measures and methods to increase the inclusion of Roma in the education system. There are no exceptional general education conditions provided for national minorities and they do not face discrimination. Pursuant to Article 45 of the Constitution of the Republic of Lithuania and Part II of Article 30 of the Law on Education, general education and nonformal education schools provide the opportunity for students belonging to national minorities to nurture their national, ethnic, and linguistic identity, learn their native language, history and culture.

IV. TOPICS SPECIFIC TO LITHUANIA

(§ 80)

It would be correct to have the following formulation: “*requires at least 25 years of legal existence in the country, which allow presupposing that a religious group has support in society, and teachings that do not conflict with the Lithuanian Constitution and good morals.*”

Pursuant to the Constitution and the law, two requirements are needed for asking the legal recognition: 1) to have a support in the society (this support might be proved by at least of 25 years registration, but it is only the presumption not a condition) and 2) their teaching and practices are not in conflict with the law and public morals (art 43 part 1 of the Constitution).

The Government also wishes to specify that on the basis of the expertise the Ministry of Justice did not recommend to the Seimas of the Republic of Lithuania the recognition of Jehovah's Witnesses in the above sense, due to their refusal of blood transfusions for medical treatment and refusal, in case of armed attack, to participate in national defense, military or alternative, which according to Article 139 of the Constitution of the Republic of Lithuania is the right and duty of each citizen of the Republic of Lithuania.

(§81)

The Government wishes to add that as a result of the work of the Working Group mentioned in the draft ECRI report on Lithuania, on 8 August 2023 *inter alia* the Draft Law amending the Law on Conscription No. I-1593 was registered at the Seimas. The Draft Law aims to ensure that the alternative national defense service is civilian in its nature and in compliance with the provisions of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and of the European Union Law.

Next to all that has been written above, the Government wishes to draw your attention to the title of Rukla Reception Centre, and recommend using the official title Rukla Refugee Reception Centre or using an abbreviation instead. The institution is mentioned in §§ 32 and 74, and p. 14 in the List of Recommendations.

The Government would like to clarify that the Equal Opportunities Ombudsperson (EOO) is the national equality body. It monitors the application of the Law on Equal Treatment and the Law of Equal Opportunities for Woman and Man.

Footnotes p. 2

Wishing to avoid a legal factual mistake, we would like to explain that National equality body EOO is not established by the Constitution, Art. 73 part. 2. This provision concerns only Parliamentary Ombudspersons. The EOO is established relying on art. 73 part 3 that enshrines the right of the Parliament (the discretion) to establish other ombudsperson bodies that are not provided in the Constitution.

Footnotes p. 9

We would like to add that, within the mandate of a National Human Rights Institution the protection and promotion of human rights have no limits.

Footnotes p. 121

The non-recognition of Romuva is based on a different argumentation and it is not related to the military service as analysed in Teliatnikov case. However, both religious communities are not recognised as non-traditional religious communities.

ECRI Secretariat
Directorate General of Democracy and Human Dignity
Council of Europe
Tel.: +33 (0) 3 90 21 46 62
E-mail: ecri@coe.int

www.coe.int/ecri

 @ECRI_CoE

www.coe.int

The European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) is a unique human rights monitoring body which specialises in questions relating to the fight against racism, discrimination (on grounds of “race”, ethnic/national origin, colour, citizenship, religion, language, sexual orientation and gender identity), xenophobia, antisemitism and intolerance in Europe; it prepares reports and issues recommendations to member States.